

PYÖRÄLLÄ KULJESKELUA

Arkireittien rytmianalyttinen havainnointi

Sirpa Varis

Maisterintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Musiikin, taiteen ja kulttuurintutkimuksen laitos

Nykykulttuuri / Kulttuuriympäristön tutkimus

Kevät 2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Sirpa Varis	
Työn nimi – Title Pyörällä kuljeskelua. Arkireittien rytmianalyttinen havainnointi.	
Oppiaine – Subject Nykykulttuuri / Kulttuuriympäristön tutkimus	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year 2/2020	Sivumäärä – Number of pages 68
<p>Tarkastelen tutkielmassani arkisia pyöräilyreittejäni, jotka kulkivat Jyväskylässä Rautpohjan ja Seminaarinmäen alueiden väliä. Sen lisäksi havainnoin pari muuta pyöräilyreittiäni, jotka eivät olleet jokapäiväisiä. Vertailen siten arkisilla ja ei-arkisilla pyöräilyreiteillä koettuja eroja. Havainnoin omaa pyöräilyäni autoetnografisella menetelmällä syys-joulukuussa 2018, johon sisältyi toimintani dokumentointia pyöräpäiväkirjaan sekä sen analysointi Henri Lefebvren rytmianalyysin avulla. Tutkielmani on yhden subjektin tutkimus, jossa lähestyn aiheitani fenomenologisesti. Havainnoin tutkittavien alueiden maisemassa tapahtuvia muutoksia sekä ympäristön rytmejä, joilla oli vaikutusta liikkumiseeni. Tavoitteenani on rytmianalyysia hyödyntäen löytää tapoja, jolla arkista ja itsestäänselvyudeksi muodostunutta tilaa voidaan katsoa uudella tavalla. Sen lisäksi tavoitteenani on löytää, miten tilaa voi hyödyntää leikkikenttänä samalla, kun sen läpi kulkee päivittäin. Pyöräily kytkeytyy arjen ja tilan käsitteisiin, jotka ovat tutkimukseni viitekehyksiä. Rytmianalyttinen pohdintani on jakautunut kuuteen osaan, joista ensimmäisenä on ruumiilliset aistikokemukset pyöräilyssä. Toisena analysoin vuodenajan sisällä tapahtuvia lukuisia maiseman muutoksia, joita havainnoin pyöräilymatkojeni aikana ja jotka vaikuttivat pyöräilyyn. Kolmannessa analyysiluvussa pohdin tasaisessa rytmisessä esiintyviä häiriöitä liikkumisessa ja pyöräilymaiseman kokemisessa. Neljänneksi tarkastelen arkireittieni tarjoutumia, eli liikettä mahdollistavia ominaisuuksia reiteilläni. Viidenneksi analysoin maisemassa tapahtuvia liikkeitä ja kuudennessa osiossa käsittelen miten värit ja valoisuus vaikuttavat havaintoihin ja rytmeihin. Näiden rytmien havaintojen kautta arkireitit ilmenevät joka kerta erilaisina, kun niiden läpi pyöräilee.</p>	
Asiasanat – Keywords arki, tila, rytmianalyysi, kokemus, pyöräily	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1.JOHDANTO.....	4
2.TUTKIMUSMENETELMÄT.....	15
2.1.Autoetnografia oman kokemuksen tutkimuksessa.....	15
2.2.Fenomenologinen hermeneutiikka	19
3.RYTMIANALYYSIN VAIKUTUS ARJEN TUTKIMUKSEEN.....	22
3.1.Kävely ja rytmit.....	22
3.2.Pyöräily fenomenologisena tutkimuksena	25
3.2.1.Pyöräily on poliittista.....	29
3.3.Rytmiianalyysin kritiikki.....	31
4.TILA, PAIKKA JA MAISEMA ARJEN YMPÄRISTÖISSÄ	33
4.1.Arkiset tilat	37
4.2.Arkinen tila leikkikenttänä.....	39
4.3.Tilojen rytmit ja rytmiianalyysin muodostuminen	43
5.PYÖRÄILLYT RYTMIT	47
5.1.Rytmit ruumiillisena kokemuksena	47
5.2.Saman vuodenajan useat rytmit	49
5.3.Vieras ja arrytminen tila	50
5.4.Tarjountien rytmejä.....	53
5.5.Liikkeitä maisemassa	56
5.6.Rytmittävät värit ja valot.....	57
6.LOPUKSI	61
LÄHTEET.....	63
LIITTEET.....	68

1. JOHDANTO

Arjen tilat ja arjen kokeminen erilaisista ja uusista näkökulmista kiinnostavat minua. Toisteinen ja rutiinien kyllästävä arki on lukuisten löydettävien asioiden kenttä, jonka mahdollisuudet tulevat ilmi empiirisen tarkkailun ja kokemuksen kautta. Haluan selvittää, kuinka arjen kokemuksellisuudesta tulee tavoiteltavampaa. Tutkin omaa elettyä ja koettua kulttuuriympäristöäni pyöräillen ja dokumentoiden havaintojani pyöräpäiväkirjaan. Eletty ja läpikuljettu arki tarkoittaa tutkimuksessani sitä tilaa, jonka läpi olen kulkenut toistuvasti kodista toiseen pisteeseen. Keskityn lähtö- ja saapumispaikkojen välisiin matkoihin ja matkoilla havaittuihin pyöräilymaiseman yksittäisiin muutoksiin, sekä muihin liikkuviin osiin. Tutkimukseni siis rajautuu pyörämatkoihin, joilla havainnoin eletyn tilan hetkien muutoksia eri aikoina. Tutkimukseni keskeisimpiä käsitteitä ovat *arki* ja *tila*, joihin tukeutuen luon *rytmianalyttisen* pohdinnan kerätystä aineistostani. Filosofi Henri Lefebvren (1992/2004) rytmianalyysi tarttuu hankalasti kiinniotettavaan kohteeseen, kuten arkeen, ympäristöön ja kaikkeen ympärillä tapahtuvaan. Lefebvren mukaan abstraktin metamorfoosi, eli käsittämättömän muutos käsitettävään muotoon tapahtuu, kun piilossa olevasta tulee näkyvää.¹ Liikenteen virta on abstrakti kokonaisuus, johon sisältyy lukuisia rytmejä, joihin heittäytyminen opettaa rytmien lukemiseen. Rytmianalyysin myötä pyrin nostamaan esiin liikkumiseen ja havainnointiin kytkeytyviä affekteja, ympäristön näkymättömiä ja itsestäänselviä muutoksia, aistikokemuksia ja uusia tarjoumia maisemassa.

Liikkeen sisälle sijoittuvat paikat lähtöpaikan ja määränpään välillä ovat tutkimuksessani keskiössä. Näkökulma ei ole uusi, sillä tutkimuksia rytmeistä liikkeessä, arjen kritiikistä, eletystä ja koetusta ympäristöstä, tilojen paikoista ja paikkojen välisistä tiloista on tehty ennenkin. Matkojen välillä tapahtuvat pysähdykset edellyttävät hetkien yksityiskohtien purkua ja analyysia, jotta niistä tulee konkreettisia: muun muassa tätä on hyödyntämäni rytmianalyysi. Tutkimusnäkökulmani suuntaa humanistiseen maantieteeseen ja tutkittava tapaus keskittyy pieneen alueeseen, Jyväskylän Rautpohjan ja Jyväskylän Seminaarinmäen välille sijoittuvaan ympäristöön. Niiden lisäksi

¹ Lefebvre 2004, 23

tutkimusalueenani on ollut pari kohdetta, jotka eivät olleet säännöllisiä reittejäni. Näitä kohteita olivat esimerkiksi pyörämatka Rautpohjasta Kortepohjaan sekä matka Seppälän kauppakeskuksesta Kankaan alueen läpi Rautpohjaan. Olen ottanut muut kohteet mukaan tehdäkseen vertailua ei-arkisen ja arkisen reitin paikkakokemuksista. Tarkkailemani ympäristön kokemuskerrokset kasvoivat uudenlaisen havainnoinnin ja analyysin myötä, mutta tutkittavan kohteen historialliset kerrokset jäävät sivuun tässä tutkielmassa, sillä niistä on jo tehty fyysistä maisematutkimusta. Ne ovat keskittyneet alueen rakennusarkkitehtuuriin, arkkitehteihin ja puistomaisemaan.²

Pyöräilyni ja siihen perustuva tutkimus on jatkuvaa proseduuria siten, että paikkakokemukset, tilojen, paikkojen ja yksittäisten sijaintien identiteetit ovat muuttuneet jatkuvasti havainnointini jälkeen, kun uutta tietoa on karttunut tutkimuksen myötä, ja reittini maisemat muuttuneet tutkimukseni aikana. Niistä tuli uusia tiloja ja siten niistä muodostui uusia paikkoja uuden ymmärryksen myötä. Havaintoreittini kulkivat monenlaisten arvokkaiksi nousseiden kulttuuriympäristökohteiden, kuten Rautpohjan tehtaan työläiskodin ympäristön ja Jyväskylän yliopiston Seminaarinmäen kampuksen läpi. Kokemusmuutoksiin ovat vaikuttaneet myös esimerkiksi uuteen paikkaan muuttaminen tutkimuksen teon aikana sekä havaintopäiväkirjojen lukeminen jälkikäteen. Tutkielmani aikaisiin tilahavaintoihini vaikuttivat tilapäiset muutokset, kuten säätilat ja vuodenaika, sekä maisemaan tehdyt ihmislähtöiset muutokset, kuten työmaat ja julkisivuremontit.

Arkisuus tapahtuu subjektin kautta ja ruumiinfenomenologian subjekti on siten ruumiillisesti elävä kokija. Ruumiinfenomenologisessa näkökulmassa elävä ruumis ilmenee arjessa liikkeissä ja asennoissa, kuten arjen tutkija Eeva Jokinen on kirjoittanut. Filosofi Martina Reuteria mukailleen Jokinen kirjoittaa, että arki sekä olemassaolemisen tavat muodostuvat toistojen kerroksista, joissa on läsnä menneisyys sekä nykyisyys. Ruumiillisia tapoja olla maailmassa tai maailmaan kiinnittyminen ovat kaikuja menneisyydestä, joita on toistettu niin paljon, että niistä muodostuu nykyisyyden kerrostumia. Näin menneisyys ja nykyisyys sekoittuvat toimintojen kerrostumiksi ja

² mm. Isolehto 1995; Ernvall & Nurminen 2016; Forsberg 2008

rutiineiksi.³ Tutkimuksessani fenomenologia toimii tilan, arjen liikkeen ja kerrostumien tutkimisen työkaluna.

Aiheeni idean lähtökohtana olivat Ylen uutiset, jotka ovat ilmestyneet syyskuussa vuonna 2015⁴ ja huhtikuussa vuonna 2016⁵. Uutiset liittyivät turvapaikanhakijoihin, pyöriin ja kotiutumisen helpottamiseen. Ensimmäisessä uutisessa kerrottiin Kotkassa toimivasta pyöräpajasta ja sen vapaaehtoisista, jotka korjasivat pyöriä lahjoitettaviksi turvapaikanhakijoille Kotkassa ja Kouvolassa. Toiminnan perimmäisenä tarkoituksena oli auttaa kaupunkeihin saapuvia turvapaikanhakijoita heidän kotiutumisessaan ja asuinpaikan tilallisuuden laajentamisessaan. Ei vain teknologia laajenna tilaa, vaan myös yhteiskunnallisista tai taito-olosuhteista johtuvat esteet, kuten sukupuolitettu tilapolitiikka tai taitamattomuus tekniikan hallinnassa, vaikuttavat välineen tuomaan tilalliseen kokemukseen. Pyörä on väline joka laajentaa ympäristöä ja avartaa liikkumista, mutta olosuhteista johtuvat esteet voivat rajoittaa liikkumisen vapautta. Jo pyöräilyn taidon opettelu aikuisiässä laajentaa ympäristökokemista ja mahdollistaa esimerkiksi arkielämän pyörittämiseen, kuten töissä käymiseen.⁶ Aikuisiällä pyöräilyn opettelu voi myös kasvattaa tilan tuntua ja siten lisätä ympäristöstä havaittavia tarjoumia. Niille joille pyörä on itsestäänselvä kulkuväline, pyöräilytila on usein läpikuljettu ja suoritettava ympäristö. Kun liikkuminen on nopeaa, vapauden ja tilan tunne laajenee. Tilan avaruuteen ja aktiiviseen kokemukseen voivat vaikuttaa myös haptisuus jolla tilaa koetaan: ilmavirta tunnetaan iholla sen lisäksi, että visuaaliset virikkeet uusiutuvat jatkuvasti, kun kulkija liikkuu eteenpäin.

Kiinnostuin YLE:n artikkeleiden myötä pyöräilyn tuomasta turvallisuudentunteesta, kotiutumisesta, liikkumisen vapaudesta sekä paikan haltuunottamisesta, jotka kytkeytyvät polkupyörään ja sillä kulkemiseen. Vaikka tutkimukseni on yhden subjektin suppea analyysi, se mahdollistaa pohjan laajemmalle ja moniääniselle haastattelututkimukselle jatkossa. Tällaiseen tutkimukseen sisältyisi informanttien kanssa kulkemista ja pyöräilyreitillä ajamisen kokemuksen jakamista. Moniäänisempi tutkimusaineisto yhdeltä tutkittavalta reitiltä antaisi kuvan erilaisista

³ Jokinen 2005, 30

⁴ <https://yle.fi/uutiset/3-8282692> (luettu 31.8.2019)

⁵ <https://yle.fi/uutiset/3-8808211> (luettu 31.8.2019)

⁶ <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006238010.html> (luettu 15.9.2019)

kokemuksista, huomioista joihin tarkkaavaisuudet kohdistuvat ja haastateltavien roolista maisemassa tai ympäristössä.

Toinen lähtökohta tutkielmani aiheelle oli Johanna Venhon (2016)⁷ kirjoittama blogiteksti *Eksyjän runousoppi*. Teksti on tuotettu Noesis-nimiseen blogiin, joka keskittyy runouteen ja keskustelemaan tekstiin. Venhon tekstissä käydään läpi vaeltamisen ja eksymisen filosofiaa käyttäen esimerkkeinä muun muassa runoja, kaunokirjallisia lähteitä sekä esseitä. Blogikirjoituksessa mainitaan muun muassa Virginia Woolfin (2013) essee *Katujen kiertelyä (Street haunting)*⁸, jossa lyijykynäostokselle lähevä eksyy reitiltään ja eksyminen ja eksyjän tarkkailu polveilee ja harhailee tekstin kautta. Minua kiinnostaa arkitilassa eksyminen ja vanhojen kohteiden uudelleen katsominen, ajelehtiva liikkuminen kaupunkiympäristössä ja sen kautta tapahtuva kokemuksellinen kaupunkitila. Pohdin sitä, miten kokemuksellisen tilan voi luoda itse tai miten sen voi kokea arkireiteillään, ilman että ajelehtiminen olisi erillistä suunniteltua toimintaa. Otteeni arkipyöräilyyn on osaltaan psykomaantieteellistä, osaltaan visuaalis-fyysistä tarkkailua.

Psykomaantiede on Kansainvälisten Situationistien, engl. *Situationist International (SI)*⁹ kehittänyt termi ja menetelmä, jossa tutkitaan maantieteellisten ympäristöjen vaikutuksia ihmisten käytökseen ja jolla etsitään vastausta siihen, miksi jotkut paikat vaikuttavat tai tuntuvat tietynlaisilta.¹⁰ Toisin sanoen, miten paikkoja koetaan affektiivisesti ja miten siellä olevat elementit vaikuttavat näihin affekteihin. SI toteutti 1960-luvulla elämisen taidetta, johon sisältyy normien ja tilojen haastamista sekä omanlaisen leikkikentän muodostamista. Situationistit ottivat vaikutteita arjen kritiikkiin Lefebvreltä.¹¹ Sederholm kirjoittaa, että toisin kuin turisti, joka odottaa passiivisesti ja ottaa vastaan mitä tarjotaan, leikkivä ihminen etsii jatkuvasti uutta. Etsiminen tapahtuu sekä

⁷ <https://noesis.fi/eksyjan-runousoppi/> (luettu 31.8.2019)

⁸ Woolf 2013, 465-478

⁹ Pyhtilä 2005, 9-12; Sederholm 1994, 59 & 72: Situationistit olivat vuosina 1957-1972 vaikuttanut muutaman kymmenen hengen ryhmä, joka oli alun perin avantgardeliike, mutta päättyi myöhemmin tekemään vallankumouksellista politiikkaa. SI muodostui vastustamaan länsimaisen yhteiskunnan jäseniin kohdistuvaa kontrollia, joka aiheutti passiivisuutta. Kontrolli loi SI:n mielestä vieraantumista muun muassa kuluttamisen ja arjen säätelyllä. Tätä vastaan Situationistit loivat vuonna 1960-luvulla käsitteen *spektaakkeli*. Spektaakkelissa passiivisille seuraajille pyritään luomaan rooleja, jotka ovat osana tapahtumaa. SI:lle vallankumous tarkoitti uudenlaisen yhteiskunnan utopian luomista ja arkipäiväisyyden passiivisuuden tuhoamista.

¹⁰ Sederholm 1994, 79; Pyhtilä 2005, 52-53

¹¹ Sederholm 1994, 8

tietoisesti että alitajuisesti. Leikkivä ihminen tuntee ympäristönsä, joka on alue täynnä mahdollisuuksia ja tuttuja välineitä. Situationisteille olemassaolevat rakennelmat muodostivat idean tilasta loputtomana labyrinttina. Labyrintissa missään ei ole keskipistettä, vaan suunnitelma muodostaa eräänlaisen arkkitehtonisen kaleidoskoopin. Situationistien yhtenäisessä urbanismin ideassa kaupunkitila nähtiin leikkikenttänä. Tässä leikkikentässä kaikki olivat keskenään vuorovaikutuksessa ja jokainen siihen osallistuja loi uutta sekä muutti jatkuvasti ympäristöään löytäen ja rakentaen sitä uudelleen. Leikkivän ihmisen kokemus voi olla ideaali, kun tarkoituksena on ympäristön aistiminen ja kokeminen.¹² Tutkijana olen arkkitehtonisessa maisemassa leikkivä ihminen, joka kokee ympäristöään aistien.

Marko Pyhtilän mukaan Situationistit ovat vaikuttaneet arkkitehtuuriin ja uusien taiteellisten ilmaisumuotojen kehitykseen ja sen kehittämästä psykomaantieteestä on tullut akateeminen oppiala.¹³ Tutkimuksessani psykomaantiede on leikkiä: se on sekä toiminnan muoto että keino hankkia tietoa. Kun kaupunkitilaan suhtautuu toistuvilla reiteillään leikkillisellä asenteella, se voi muuttaa tilan ja paikan kokemisen ja jakamisen tapoja.¹⁴ Ohjatut pyörätiet voi kuvitella labyrintiksi, jossa toistuvaa sekä tuttua reittiä voi kulkea väärässä järjestyksessä. Saman reitin voi kulkea erilaisilla tavoilla¹⁵ ja erilaisilla kulkuvälineillä, mikä voi vaikuttaa tilan kokemisen tuntuun. Situationistien psykomaantieteelliset tutkimukset ja ajelehtimiset olivat alueita, joissa säännöt luotiin itse, toisin kuin pelin konventionaalisessa rakenteessa, jossa on rajattu alue ja tietyt säännöt. Situationistien pelikäsityksessä ei myöskään pyritty kilpailuviettiin ja leikki oli hierarkioista vapaa. Sederholm on kirjoittanut situationisti Raoul Vaneigemian (1962-63) mukailleen, että pelin säännöt ovat leikkijöille pelivälineitä, jolloin säännöt muotoutuvat osaksi leikkiä samalla kun niitä toteuttaa.¹⁶ Pyrin tutkimukseni avulla tekemään samoista arjen rutiinireiteistä hetken ajaksi ajelehtimisen reittejä ja luon liikkumistilastani leikkikenttää. Tähän ovat tutkimuksessani

¹² Sederholm 1994, 97 & 89

¹³ Pyhtilä 2005, 9-12

¹⁴ Pyhtilä 2005, 53; Ridell, Kymäläinen & Nyyssönen 2009, 28

¹⁵ Wunderlich 2008, 134: Kolme eri kävelemisen muotoa, joita ovat tarkoituksellinen, diskursiivinen sekä käsitteellinen kävely. Tarkoituksellinen kävely on tavoitteellista kävely kohteesta A kohteeseen B. Diskursiivinen kävely on spontaania kävelyä, jossa vauhtia ja rytmiä vaihdellaan ja siinä ollaan tietoisia ulkoisesta ympäristöstä. Matka on tässä tärkeämpi kuin päämäärä. Käsitteellinen kävely on reflektivoivaa tulkitsemista ja tiedon keruuta paikoista. Kävely toimintana on tärkeämpää kuin reitti.

¹⁶ Sederholm 1994, 71

vaikuttaneet ympäristön tarjoumat. Palaan leikin käsitteeseen ja tilan haastamiseen yksityiskohtaisesti luvussa 4, jossa käsittelen myös tarjoumia.

Minua kiinnostaa valmiiksi rakennetussa ja sen muuttuvassa tilassa liikkumisen kautta koettu, havaittu ohimenevä ja läpikuljettu tila, joka tapahtuu pyörän kyydissä. Tutkimukseni tila ja kokemuksellisuus pohjautuvat minimaaliseen alustaan, millä tarkoitan sitä, että kokemuksellista tilaa ei tarvitse järjestää erikseen, vaan se on arkinen tila johon mennään ja jota koetaan sellaisenaan. Tutkimukseni kontekstiin liitettynä minimalistisella tilalla ja kokemuksellisuuden järjestämisellä tarkoitan sitä, että tilan on rakentanut joku muu jo aikaisemmin. Se on siis muiden toimesta muovautunut maisema, jonka muovaamiseen osallistun toiminnallani. Tilat ovat tällöin jo olemassa vuorovaikutussuhteina, joihin astutaan ja joiden läpi kuljetaan. Se voi olla jonkun toisen järjestämää tarkoituksellista tilaa kuten taidenäyttely tai se voi olla – kuten tutkimuksessani – rakennettu kaupunkiympäristö, josta leikki tekee erityisen tilan.

Kokemuksellisuus ja kokemus ovat eri asioita, vaikka molemmat ovat olennaisia tässä tutkielmassa. Kokemuksellisuus on tilassa tapahtuvaa leikkiä, konventionaalisista tilan kokemisen tavasta irroittautumista siten, että kokemuksellisuutta voi tuottaa itse tai sen voi tuottaa joku muu esimerkiksi antamalla tehtäviä. Jonkun muun tuottamia kaupunkitilan kokemuksellisuuksia ovat esimerkiksi erilaiset tapahtumat, joita voi kokea samankaltaisina kokemuksina uudelleen ja uudelleen, mutta niin että ne ovat kuitenkin eri kokemuksia.¹⁷ Kokemukset ovat arkisempia ja ne ovat yhtäaikaan samankaltaisia sekä erilaisia, sillä niitä kokevat aina eri ruumiin subjektit ja kokemuksen luonteeseen vaikuttaa myös kokemuksen ympäristö. Sama näyttelytila tarjoaa saman tehtävän, mikä on esimerkiksi taidenäyttelyn kokeminen. Vaihtuvat näyttelyt muotoilevat saman

¹⁷ Esimerkki ainutkertaisista kokemuksista on vuoden 2012 keväällä Jyväskylässä vierailut yhteisötaiteilija Meiju Niskalan teos *Kokemuksellisen kaupungin konsultti*, joka rakentui julkiseen kaupunkitilaan, kirjastoon asetetusta vastaanotosta. Kokemuksellisen kaupungin konsultin vastaanotolla kokijalle annettiin monivalintalomake, jonka vastausten pohjalta kokijalle annettiin kokemuksellisuusanalyysi ja tehtäviä kaupunkitilassa toimimiseen. Tehtävänä saattoi olla esimerkiksi viedä naapurille pullaa, tai jättää kirjaston kirjan väliin salaisia viestejä. Kaupunkia pyrittiin kokemuksellistamaan leikin kautta ja siten luomaan kaupungista uutta kokemusta. Omassa tutkielmassani kokemuksellisuuden pyrkimys on katsoa uudelleen ja tarkemmin arkista liikkumistapaa ja kulkureittiä, mikä mahdollistaa uudenlaisen kokemisen näitä kohtaan. Inspiraationa tähän on ollut Situationistien kartografia ja tapa irroittautua säännöllisestä maiseman läpikuljemisen tavasta ja maiseman järjestykseen asettavasta kartanluvusta.

tilan kokemuksia uudelleen. Tilan sisällön vaihtelun lisäksi kokija on mukana luomassa kokemuksen tunnelmaa. Kokemus tulee tunnelmasta, joka on koettavassa tilassa joko olemassaolevana tai jonkun toimesta muodostettuna. Tilan tunnelmasta kirjoitan lisää luvussa 4. Tutkimuksessani valmiiksi rakennettu kaupunki on jonkun toisen tuottama tila, jota hyödynnän leikissäni ja kokemuksellisuuden tavoittelussani. Se tila sijoittuu ulkomaailmaan, joka muuttuu vuorokauden- ja vuodenvaihtelun mukaan, jolloin sen tunnelma muuttuu. Säätilat ja vuodenaajat tarjoavat erilaisia tehtäviä, jotka haastavat sopeutumaan muutoksiin ja uusiin ruumiillisiin toimintoihin. Pohdin tutkielmassani sitä, miten eletyn ympäristön ohimenevä kokeminen muuttuu eri ajankohtina. Tarkastelen rytmianalyysiä hyödyntäen muun muassa sitä, miten tutkimusympäristöni ja sen kaikki liikkuvat oliot kietoutuvat kokonaisuuden verkostoon, jotka vaikuttavat toisiinsa.

Sederholm kirjoittaa, että filosofi Michel de Certeau on pohtinut ihmisen ja urbaanin tilan välisyyttä kulkemisen kautta tapahtuvana tarkoituksellisenä ilmaisuna. Kävelijöiden kohtaamiset ja ohikulkemiset luovat yllättäviä käännteitä ja poikkeuksia, joka vaikuttaa tilan ja paikan lineaariseen rytmiin. Sederholmin mukaan de Certeau on väittänyt, että käveleminen on paikan puuttumista ja kaupungissa tilaa koetaan sosiaalisesti ilman tiettyjä paikkoja.¹⁸ DeCerteau tarkoittanee tällä pysyvyyden tunteen puutetta jatkuvasti muuttuvassa kaupungissa, tai tiloissa maleksimisen rajoittamista. En itse näe liikkumista kaupunkitilassa varsinaisesti paikan puutteena, vaan se voi olla paikan muodostamista liikkeessä vaikka toisaalta olen samaa mieltä siitä, että liikkeen ja tekemisten kautta muodostuva kaupunki on osaltaan jatkuvasti paikkoja ja niiden sijainteja muuttavaa tilaa. Paikka on siten koko ajan olemassa eri muodoissa ja lavennan sen ideaa tässä kuvitelmassa.

Ympäristön tarkkailu pyöräilyn kautta kiinnostaa minua, koska pyöräily tuntuu olevan ajaton ilmiö arkipäiväisyydessään, vaikka se ei ole ollut aina yhtä arkista kuin nykyään. Moderneja välineitä 1900-luvun alun Suomessa tutkinut Tiina Männistö-Funkin mukaan pelkästään länsimaissa pyöräily on ollut suosittua keskiluokkaisten kaupunkilaismiesten keskuudessa ja se oli ennen kaikkea pyöräilyseuroissa harrastettavaa urheilua. Polkupyörä oli modernin merkittävä 1880- ja 1890-luvuilla ja sen ajan luksustuote, mutta se myös meni pois muodista 1800-luvun loppuvuosina.

¹⁸ Sederholm 1994, 88-89

Pyöräesineessä oli myös puutteensa, sillä korkea pyörä soveltui ajan konventionaalisen elämissä maailman mukaisesti urheilullisille nuorille, housuja käyttäville ihmisille. Vanhemmat henkilöt sekä pitkien hameiden käyttäjät saivat tyytyä kömpelöihin ja hankalasti ajettaviin kolmipyöriin. 1880-luvun lopulla kehitetty, nykyisenkaltaisena tunnettu *safety bicycle* helpotti pyörällä liikkumista, sillä malli oli huomattavasti matalampi kuin edeltäjänsä ja se oli myös ketjuvetoinen. Pyörä oli teknisen hankaluuden lisäksi porvarillinen väline, sillä sen hankinta oli kallista ja pyöräily siten hyvin toimeentulevien luokkien harrastus. Pyöräilyn arkisuuteen ovat vaikuttaneet myös polkupyöräinfrastruktuurit: kaupungistuneemmissa maissa ja alueilla pyöräily oli helpompaa kuin paikoissa, joissa vallitsi vielä agraarinen ympäristö ja vaikeakulkuinen maasto. Esimerkiksi valtaosa Suomen asutuksesta oli 1900-luvun alkupuolella pitkälti agraarista, eikä pyöräilyyn soveltuvia teitä ollut. Myös moottoriajoneuvojen määrät olivat vähäisiä, esimerkiksi Itä- ja Pohjois-Suomessa niiden huono kunto tai puuttuminen vaikeuttivat pyöräilyä, puhumattakaan lumisista talvista. Männistö-Funkin keräämän muistitietoaineiston mukaan nämä olosuhteet eivät kuitenkaan olleet esteitä pyöräilylle Suomessa.¹⁹ Hyvän infrastruktuurin ja turvallisen pyöräteknologian tarjoumat mahdollistavat vaivattoman ajelehtimisen.

Pyöräily on vaikuttanut arjen rytmeihin 1800-luvulla, kun pyörän tuleminen alkoi laajentaa naisten elämää kodin piirin ulkopuolelle. Uusi vapaus herätti myös närää, sillä naisten vapaa liikkuminen aiheutti moraalista ja medikaalista paniikkia. Siveettömyys, holtiton käytös, kodin velvollisuuksien laiminlyönti ja feminiinisyyden katoaminen olivat niitä kauhukuvia ja tekosyitä, joilla lietsottiin pelon tuntua.²⁰ Liikkumiseen kytkeytyvä emansipaatio on liitetty myös noidan arkkityyppiin. Edellä kuvatun kaltaisen vapauden aiheuttama pelontunne ja liikkumisesineen epäilyttävyys saattoivat liittää pyöräilevien naisten liikkumisvälineet noitien kulkuvälineeseen luutaan.²¹ Pyöräilijöihin kohdistunutta eriarvoisuutta tutkinut Melody L. Hoffmann (2016) kirjoittaa, että pelko kohdistui enimmäkseen valkoisiin keski- ja yläluokkaisiin naisiin, sillä rodullistetut ja työväenluokkaiset naiset jätettiin huomiotta ja kohtaamatta feminiinisinä.²² Kaikki tämä kytkeytyy tarpeeseen hallita tietynlaista ruumiiden vapautta ja olemista. Pyöräily on edelleen poliittisesti latautunut valinta, sillä pyöräily ei ole vieläkään kaikille saavutettavaa ja mahdollista. Suomessa esimerkiksi jotkut

¹⁹ Männistö-Funk 2014, 52-53

²⁰ Hoffmann 2016, 11

²¹ Faxneld 2017, 214-215

²² Hoffmann 2016, 12

turvapaikanhakijat ja maahanmuuttajat ovat opetelleet pyörällä ajoa vasta aikuisiällä, sillä pyöräily ei ole ollut mahdollista yksilöiden aikaisemmassa kotipaikassaan muun muassa oletetun sukupuolensa vuoksi.²³ Naisten pyöräily on edelleen jonkinlainen tabu ja vallankäytön muoto joissain maissa, joissa pyöräily on edelleen miesten toimintaa.²⁴ Poliittisuus pyöräilykulttuurissa näyttäytyy muun muassa aktivismina, ympäristöön liittyvänä motiivina tai feministisenä tilan haltuun ottamisena. Pyörä on poliittinen väline myös siten, että siitä on muodostunut yhä enemmän huomioon otettava osa kaupunkisuunnittelussa ja se näkyy konkreettisimmin teiden uudistuksissa kaupunki-infrastruktuurien sisällä. Tässä tutkielmassa pyörä toimii esteettisenä arjen havainnointityövälineenä, mutta tarkoitus ei ole ohittaa sen poliittisuutta, josta kirjoitan lisää luvussa 3.3.

Olen kiinnostunut pyöräilystä tutkimusvälineenä myös sen vuoksi, että ilmastokriisin myötä päästöttömiä liikennevälineitä ja mahdollisuuksia niihin kehitetään jatkuvasti. Suomessa eri kaupungeissa uusia pyöräilyverkostoja rakennetaan koko ajan yhä saavutettavammaksi, mikä muuttaa kaupunkikuvaa ja karttaa. Esimerkiksi Jyväskylän kaupungin virallisilla internet-sivuilla on erillisiä pyöräilykarttoja sekä kevyen liikenteen reittimerkintöjä, ja jalankulku- ja pyöräliikenne -välilehdellä selostetaan erikseen pyöräilyn edistämishjelmasta.²⁵ Sen lisäksi Jyväskylän kevyen liikenteen välille on ilmestynyt vuoden 2018-2019 aikana pyörän kuvalla varustettuja tienviittoja, jotka kertovat kuinka paljon pyörämatkaa minnekin on. Liikennevirasto on ilmastonmuutostiedotteessaan 2018 ottanut kantaa päästöttömän liikenteen lisäämiseen ja pyöräilyyn tarkoitettujen tieverkostojen parantamisella.²⁶ Pyöräilyn suosion kasvattamiseen pyritään yhteisöllisillä ja ohjelmapainotteisilla pyöräilytapahduksilla siten, että esimerkiksi Jyväskylässä on luotu jonkin verran ohjelmapainotteista pyöräilykokemuksellisuutta, jotka ovat yleensä yhteispyöräilyä porukalla: toukokuinen pyöräparaati pyöräilyviikolla, Jyväskylän

²³ Suomessa ensimmäiset aikuisille tarkoitetut pyöräilykurssit alkoivat kuusi vuotta sitten. Viime vuonna Pyöräiliitto käynnisti Maahanmuuttajat pyörille -projektin, jossa on koulutettu eri puolilla maata kolmisensataa naista ajamaan pyörällä. Sen jälkeen halukkaat voivat osallistua pyöränsäilykurssille sekä pyöräretkille. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006238010.html> (luettu 17.9.2019)

²⁴ Ruotsissa aikuisten pyöräilykurssija on järjestetty kymmenisen vuotta. Sielläkin useimmat oppilaat ovat ulkomaalaistaustaisia naisia, jotka eivät ole voineet pyöräillä synnyinmaassaan syystä tai toisesta. Pyöräilyn voi estää rahanpuute, mutta monilla alueilla pyöräily on yhä myös sukupuolirikkyisyys. Polkupyörillä ajavat ainoastaan pojat ja miehet. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006238010.html> (luettu 17.9.2019)

²⁵ <https://www.jyvaskyla.fi/liikenne/jalankulku-ja-pyoraily/pyorailyn-edistamishjelma> (luettu 31.8.2019)

²⁶ <https://vayla.fi/ymparisto/ilmastonmuutos> (luettu 31.8.2019)

pyöräilyseura JYPsin maastopyöräilyretket, poikkitaidepyöräilyt kesällä 2018 ja 2019 ja niin edelleen.

Pyöräily kokemuksellisenä kaupunkitilan kokemisena valikoitui omiin henkilökohtaisiin intresseihin pohjautuen: ajokortittomana henkilönä liikkumiseni tapahtuu arkiympäristössä pääasiassa kävellen ja pyörällä kulkien. Jos välimatkat ovat sopivia ja kyvykkyys antaa myöten, halvin ja helpoin väline liikkumiseen on polkupyörä ja jalankulku. Pyörään ladataan merkityksiä asiointivälineenä, jonka avulla saadaan elämää eteenpäin, välineenä vapautteen ja vapaaseen liikkumiseen: elinpiiri laajenee hetkessä, kun alla on polkupyörä. Monitasoinen pyörällä liikkuminen on kaupunkiarjen liikkumisen näkyvimpiä muotoja, joka herättää monenlaisia tunteita.

Doreen Massey on kirjoittanut, että Jane Jacobsin (1961) mukaan kaaostila on toiselle järjestelmällinen. Siinä missä järjestyksen ympäristöt, myös kaaoksen ympäristöt pitävät sisällään lukuisia rutiineja, rytmejä ja järjestystä ylläpitäviä systeemejä. Toisin sanoen kaaokselta näyttävä on monen rytmin ja järjestyksen tuotos. John Lechten (1995) mukaan puolestaan moderni kaupunki on mahdollisuuksien alue, joka tekee tilasta abstraktin.²⁷ Abstrakti taasen voi näyttäytyä alkuun kaaokselta mutta kuten tutkielmani edetessä huomasin, abstrakti ja sekava kokonaisuus muotoutui käsitteellisemmäksi, kun havaintotekstin erittelyn myötä ilmitulleet rytmit toivat esiin konkreettisia yksityiskohtia muutoksista ja affekteista pyöräilyreiteiltäni. *Ei minkään* toisteinen tarkkailu alkoi muodostaa rytmejä tavallisuuden toiselle puolen, kuten Georges Perec on kirjoittanut ja käsitteellistänyt huomaamatonta tavallisuutta termillä *infraordinary*, kun mitään ei tapahdu.²⁸

Tutkielmassani siis pohdin kuinka näkymättömistä tiloista tulee näkyviä kohteita ja kysyn, millaisia mahdollisuuksia arkireitit tarjoavat. Tavoitteenani on tuoda ilmi tutkitun tilan näkymättömiä mahdollisuuksia havaitsevana pyöräilijänä, ehdottaa yleisemmin miten arkista paikkaa voi nähdä tai kokea yhä uudelleen uudesta näkökulmasta. Kehotan tutkielmani kautta myös kyseenalaistamaan arjen tilojen itsestäänselvyksiä. Sen lisäksi tavoitteenani on lisätä kiinnostusta

²⁷ Massey 2007, 112-117

²⁸ Ehn 2018, 61

eletyn ympäristön tarkkailuun sekä pyöräilyyn joutilaana liikkumismuotona. Tutkimukseni on suppea yhden ihmisen havaintoanalyysi, mutta voi toimia välineenä laajempaan ja monimenetelmällisempään ympäristön havaitsemiseen.

Johdantoluvun jälkeen kuvailen etnografiaa ja fenomenologiaa tutkimusmenetelmänä ja lähestymistapana, jotta ne avaavat koko tutkimuskuviota. Kolmannessa luvussa jatkan aiheeseeni liittyvien aikaisempien tutkimusten käsittelyllä. Neljännessä luvussa avaan gradun tutkimuskäsitteitä tila ja arki, koska aiheeni liittyy hyvin arkiseen tilassa liikkumisen rutiiniin. Lopuksi analysoin pyöräilypäiväkirjani havaintoja peilaten niitä valikoituihin viitekehyksiin. Hyödynnän rytmianalyysia mielikuvituksellisessa maiseman kohtaamisessa, sillä tutkielmassani *avantgardistinen kuvittelu on rakentavaa, ei maisemaa tuhoavaa*²⁹.

²⁹ Notre Damen katedraali tulisi jättää kunnostamatta. Se olisi avantgardistinen teko. Se olisi myös kaunis ja viisas ele. Siinä missä historiallinen avantgarde oli destruktiivista, väkivaltaista ja tuhoavaa, on nykypäivän avantgarde hoivaavaa, kuuntelevaa ja elämää suojelevaa. <http://mustekala.info/sivusilma/ilmastoaktivismi-avantgarde-ja-raunioitumisen-taide/> (luettu 31.8.2019)

2. TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimukseni pohjautuu empiriaan, jossa lähestymistapani on fenomenologinen ja tutkimusmenetelmänäni etnografia. Päävälineenäni tutkimuksessani on Lefebvren rytmianalyysi, joka on vaikuttanut arjen ja kaupunkitutkimuksen analyysien tapoihin. Hänen analyysinsa on keskittynyt arjen moninaisuuteen, kaupunkielämän rytmeihin ja sen sykkeeseen. Musiikki ja sen metaforat rytmin ja rytmin sykkeiden kuvailuissa ovat olleet Lefebvren inspiraation lähteenä, sillä ne tarjosivat hänen mukaansa *organisemman käsitteistön arjen sidoksisten rytmitysten kuvaamiseen*, kuten yhteiskuntatieteilijä Timo Aho kirjoittaa.³⁰ Rytmianalyysi sopii humanistiseen maantieteeseen ja fenomenologiseen havainnointiin, koska niissä keskitytään ihmisen toimintaan, ympäristöön ja näiden vuorovaikutuksiin. Rytmianalyysissä voidaan havainnoida sosiaalista ympäristöä, joita ovat esimerkiksi työajan rytmit ja vuorokaudenajan vaikutukset ihmisten liikkeisiin. Monia rytmianalyttisiä tutkimuksia³¹ yhdistää niiden etnografinen tutkimusmenetelmä sekä fenomenologinen lähestymistapa.

2.1. Autoetnografia oman kokemuksen tutkimuksessa

Hyödynsin tutkielmassani laadulliselle tutkimukselle ominaisia empiirisen tutkimuksen metodeja. Laadullisessa tutkimuksessa tieto kerätään kokemusten kautta, joiden avulla pystytään kuvaamaan pinnallisempaa tietoa syvällisemmin. Kerättyjä ja dokumentoituja aineistoja tulkitaan täydentämällä, yhdistelemällä ja soveltamalla erilaisia tutkimusmenetelmiä.³² Etnografisen tutkimukseni kenttää on ollut kaikki se pyöräilty reitti, jota olen kulkenut ja josta tuotan tietoa. Tutkimusaineistoni on muodostunut toimintani tuotoksena, jonka pohjalta tulkitseen kohdettani.³³ Koska olen itse tutkittava kohde ja elän sitä kulttuuria ja ilmiötä jota tutkin, ja analysoin omia

³⁰ Aho 2019: 52; Lefebvre 2005, 14

³¹ mm. Jokinen 2005; Meyer 2008; Rantala 2015; Edensor 2010

³² Marttila 2018, 364; Jouhki & Fingerroos 2018, 84

³³ Kouri 2017, 23

kokemuksiani tutkittavan ilmiön kentällä, tutkimukseni on autoetnografista. Autoetnografia on syvempi etnografian muoto, jossa tutkijana en vain mene kentälle, mutta myös olen osa tutkittavaa kulttuuria.³⁴ Oman kokemukseni havainnoinnissa tärkeää oli sen dokumentointi.

Havaintopäiväkirjani merkinnät alkoivat tyypillisesti päivämäärän, kellonajan ja lähtöpaikan sekä määränpään ylöskirjaamisella. Poikkeuksiakin oli, jolloin merkitsin lähtöpaikat ja määränpäätekstin sisälle, kuten seuraavassa esimerkissä ilmenee:

29.11.2018 klo 13:45 On valoisaa, lähden pyöräilemään pihasta pitkin Rautpohjankatua.³⁵

Rakensin reittimuistiani paikantamalla itseni jokaiseen reitin varrella kuljettuun katuun ja kohteeseen:

Keskussairaalantieltä tulee autojonoja jaksoittain (risteys, liikennevalot)-- pyöräily tuntuu raskaalta, kun Jyrsijänpolulla ja Pitkädulla vastaan iskee voimakas vastatuuli--Pitkädun uimahallin ja yliopiston parkkipaikan kulmauksessa—[a]jan puomien lomitse--hiekkatietä pitkin loivan kaaren verran vasemmalle. Ohitan C-rakennuksen amfiteatterin pihan, liikennettä ei ole, mutta C-rakennuksen etupuolella alkaa olla--ja ajan loppumatkan Seminaarimäkeä alaspäin.³⁶

Paikkojen erittely auttoi pyöräilykokemusten luettelomaisessa ylöskirjaamisessa, joka koostui päällimmäiseksi muistiin jääneistä havainnoistani pyöräilyreiteilläni. Reittikuvausten kaavaksi muodostui esimerkiksi maanpinnan kuvailu, maisemassa näkyvä säätila, värisyys, havaitut elementit, muiden liikkujien liikkeet sekä omat aistikokemukset, kuten olen kuvannut seuraavasti:

Tie on valkoinen ja ohuen lumikerroksen peittämä. Se on myös kevyesti hiekoitettu, mutta lumi peittää hiekan. Lumi pehmentää maata pyörän alla. Pyörä myös liikkuu soljuvammin eteenpäin ja ajaminen tuntuu tasaiselta. Ympärillä oleva valkeuden ja mustan kontrasti vievät huomion tuntemisen kokemukselta ja raikas tuuli kiinnittää huomion viileään tunteeseen alueilla, joita ei ole peitetty vaatteilla, eli kasvoilla. Iltapäiväliikenne näkyy autotiellä--Raskas vaatetus tuntuu: pyöräily tuntuu raskaalta,

³⁴ Jouhki & Fingerroos 2018, 90

³⁵ Ote pyöräpäiväkirjasta 29.11.2018

³⁶ Sama

kun Jyrsijänpolulla ja Pitkädulla vastaan iskee voimakas vastatuuli. Huomio matkasta kiinnittyy valkeuteen, vastatuuleen meneviin voimiin ja kylmyyteen, samaan aikaan vaatteiden sisällä kasvavaan kuumuuteen polkemistyön seurauksena. Kävelijöitä ja pyöräilijöitä liikkuu tasaiseen tahtiin ohi ja vastaan.-- kulmauksessa joka suunnalta tulee kevytliikennettä, jotka liikkuvat ristiin. Pyöräilyni muuttuu varovaiseksi, koska on normaalia liukkaampaa ja on varottava vastaantulevia sekä toiselta suunnalta myötään kulkevia pyöräilijöitä.-- Kylmä tuuli vie huomion ympäristöltä, ajan puomien lomitse ja kevyesti lumen peittämää hiekkatietä pitkin loivan kaaren--lumisella tiellä, joka ei ole liukas vaan tuntuu vakaalta. Ympäriellä on massiivisia rakennuksia mäittäin ja valkoisen peittämiä maita ja kasveja.³⁷

Reittikuvausten yksityiskohtaisuus vaihteli päiväkirjateksteissäni ja toisinaan kirjasin asioita, joilla ei ollut lainkaan merkitystä varsinaisen tutkielmani sisällön suhteen. Pysin kuitenkin kirjoittamaan mahdollisimman suoraa havainnointitekstiä analysoimatta sitä liikaa. Dokumenttiaineistosta kertyi 17-sivuinen havaintopäiväkirja, jota analysoin luvussa 5.

Päiväkirjaan kirjoittaminen tapahtui enemmän tai vähemmän välittömästi pyöräilyn jälkeen. Joskus viive toiminnan ja dokumentoinnin välillä saattoi olla pidempi, jolloin havaintoteksti on ollut luettelomaisempaa. Mitä pikemmin havaintojen ylöskirjaaminen toteutui, sitä kuvailevampaa teksti oli. Toisinaan jätin merkinnät tekemättä, jos tauko kokemuksen ja sen muistiin kirjaamisen välillä oli mielestäni liian pitkä. Tämän vuoksi päiväkirjani merkinnöissä on useammankin päivän taukoja. Pyöräreittini olivat usein lyhyitä, 10-30 minuuttia kestäviä matkoja, jolloin olen pyrkinyt havainnoimaan ympäristöäni mahdollisimman paljon ja moniaistisesti lyhyessä ajassa. Merkintöjen kirjaamisen prosessissa kävin mielikuvamuistelulla läpi kuljettua pyöräreittiäni, kuten edellisissä kappaleissa on käynyt ilmi. Kirjoitin ajatusvirran pauloissa ensimmäiset visuaaliset muistikuvat reiteiltäni, siirryin muistelemaan tuntoaisteja, pyöräilyn tasaista rytmiä horjuttavia esteitä ja sujuvia liikkeitä.

Pyöräillessäni pyrin huomioimaan kaikilla aisteillani ympäristöäni. Aistihuomiot saattoivat olla yhtäaikaan läsnä, mutta keskittyä silti yhteen asiaan. Aistittavana saattoi olla kylmä ilma, joka läpäisi vaatteet, vei hetkeksi huomion muulta ympäristöltä samalla kun jalkani polkivat rytmikkäästi

³⁷ Ote pyöräpäiväkirjasta 29.11.2018

pyörää eteenpäin, ja samalla kun kehoni ohjasi pyörää ympäristön elementtejä väistellen ja päämääräänsä kohti. Liikkumisen aikana menin kokemuksen subjektina eräänlaiseen *off-tilaan*³⁸, jossa liikkeen moodit olivat automaattisia. Havaittajana rekisteröin off-tilassa kulkemisen sujuvuutta, mutta alitajuisesti havaitsin paljon muutakin, mikä kävi ilmi pyöräpäiväkirjani merkinnöissä.

Liikenne lisääntyy, täytyy varoa muita kulkijoita, vauhti ei ole enää kepeä vaan raskaampi, edessä oleva katsoo kännykkää ja pyöräilee samalla, hidastelu. Meinaan soittaa kelloa, mutta en viitsi, vaan ajan ärtyneesti ohi vauhdilla. Samalla väistelen muita ristiin kulkevia ihmisiä, sillä satun juuri kaarevaan risteykseen. Pyöräilen hiljaisemmalla suoralla asfaltilla ja huomaan sinisen sävyjä, jotka heijastuvat taivaalta maahan märissä kohdissa, katulampun värjäämiä oransseja kohtia, puiden varjot lisääntyvät ja näköhavaintoni puuroutuu sekamelskaksi. En voi enää katsella maisemia, vaan tarkkailen vastaantulevia: kellä on lamppu, kellä ei. Lampulliset näkee jo kaukaa häikäisevien valopisteiden ilmestyessä näkökenttään. Hämärällä oikeat olennot ja varjot sotkeutuvat. En havaitse tuntoaistillisia juttuja, vaan keskityn näköhavaintoihini--³⁹

Kaarran vasemmalle Rautpohjankadulle ja ajan töyssyistä tietä, mikä tuntuu tasaiselta, koska huomioni kiinnittyy sateeseen, näkemiseen ja märän asfaltin sileyden tuntuun, vaikka tiellä on pikkusoraa.⁴⁰

Olen havahtunut tilan olemassaoloon, kun vastaan on tullut jotain liikkumisen tavallisuudesta ja monotonisuudesta poikkeavaa. Toisinaan olen ollut tarkkaavaisena liikenteessä, *on-tilassa*⁴¹, ja yrittänyt havaita ja tunnistaa tietoisesti ruumiillisia sekä visuaalisia aistikokemuksia pyöräilyn aikana. Olen palautunut on-tilaan tehdessäni merkintöjä pyöräpäiväkirjaani ja myöhemmin taas uudelleen, kun olen palannut analysoimaan päiväkirjatekstejä. Kaikkea havaintoa ei ole ollut mahdollista rekisteröidä, vaan muistiin on tallentunut mikroskooppinen osa kokonaisuudesta. Aho kirjoittaa, että etnografinen lähestymistapa sopii rytmien tunnistamiseen, sillä Lefebvren (2004)

³⁸ Ehn 2018, 66 & 68: Off-tilassa etnografi havaitsee ympäristöään samalla kun toimii siinä, mutta havainnointi ei ole tietoista, vaan tilanteen analyysi tapahtuu jälkikäteen.

³⁹ Ote pyöräpäiväkirjasta

⁴⁰ Ote pyöräpäiväkirjasta

⁴¹ Ehn 2018, 66 & 68; katso myös viite nro 39.

mukaan vieraiden rytmien tunnistaminen edellytti sitä, että tutkija on itse elänyt ja kokenut tutkimuskohteen arkea. Rytmien tunnistaminen vaati kykyä astua niistä ulos.⁴²

2.2. Fenomenologinen hermeneutiikka

Fenomenologisessa lähestymistavassa pyritään syvempään todellisuutta koskevaan ymmärrykseen tarkastelemalla kokemusta objektiivisuuden tavoittelun sijaan subjektiivisesta elämismaailmasta käsin. Kokemukset ovat näin tulkittuna läpi elettyjä ja siten tavoitettavia ennakkoluulottomassa reflektiossa itsessään tai sellaisenaan.⁴³ Husserl pyrki fenomenologiassaan absoluuttiseen tieteeseen tavoitteenaan muodostaa pelkästä kokemuksesta tutkimuskohdetta. Tarkoituksena oli ylittää kokemuksen todellisuuden tietäminen luomalla transsendentaalinen minä, joka on Husserlin fenomenologiassa subjekti, jolla ei ole ennakko-oletuksia kokemuksen muodostumisessa ja joka on puolueeton.

Heidegger on kritisoinut Husserlin tapaa muodostaa fenomenologisesta subjektista inhimillispainotteista ja refleктоimatonta hahmoa. Heideggerin fenomenologian ideana oli ihmistieteiden tulkinta arkisessa elämismaailmassa ja historiassa. Ilmiö tuli nähdä siten, mikä siitä näyttäytyy sekä siten miten se näyttäytyy. Toisin sanoen asioihin itsessään mennään ja pyritään tuomaan kuvaamalla niistä esiin etumaisemassa olevan alueen piilossa olevat kohdat. Inhimillinen olento tarkastelee todellisuutta olemisensa ehtoihin sidottuna ja inhimillinen olemassaolon analyysi edellyttää empiirisiä tieteitä. Heidegger kritisoi Husserlia siitä, ettei tämä tehnyt eroa olemisen eri tapojen välille ja erotti inhimillisen ja ei-inhimillisen olemistavan toisistaan. Ei-inhimillinen jakautui Heideggerin filosofiassa käsilläolevaan, joka on itse välineen olomuoto, sekä esilläolevaan olemiseen joka on esineen olemista katsomisen, luokittelun ja määrittelyn kohteena. Toisin sanoen esilläoleva oleminen on määriteltyä ja määritettyä. Fenomenologisessa olemassaolossa olennaista on oman olemisen ymmärtäminen ja sellaisen ymmärtäminen, mikä ei ole itsensä kaltaista. Siksi ymmärtäminen ja tulkinta saavat merkityksensä tavasta olla maailmassa:

⁴² Aho 2019, 77

⁴³ Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 26

kun ihminen ymmärtää omaa olemistaan ja muiden olevien ontologiaa, saa ymmärrys aina tulkinnan luonteen.⁴⁴

Husserlin eletyn ruumiin käsitettä on vienyt eteenpäin Maurice Merleau-Ponty (1962), jonka mukaan havainnon kokemus ja ruumiillinen läsnäolo ovat keskeisessä asemassa maailmassa olemisessa. Maailma avautuu ruumiillisen olemisen kautta ja fenomenologisen metodin avulla voidaan tarkastella omaa kiinnittymistä maailmaan – sitä miten maailma meille ilmenee. Juho Hotanen tiivistää Merleau-Pontyn maailmassa olevan ruumiillisuuden kaksi roolia näkeväksi ja näkyväksi ruumiiksi. Tämä tarkoittaa Merleau-Pontyn filosofiassa sitä, että havaittavassa maailmassa tapahtuu erehdyksiä, mikä puolestaan aiheuttaa hämmennystä kokijalle, eli näkijälle. Tämä on näkevä ruumis. Reduktiossa⁴⁵ maailman ihmettely luo katkoksia itsestäänselvään suhteeseen maailmassa, sillä sen lisäksi, että nähdään, mitä jo on, pyritään näkemään myös, miten jokin ilmenee. Ilmenemisen tapa ja hämmennyksen kokemus tuo subjektin esiin siten, että se luottamus joka on kohdistunut objekteihin, katkeaa, ja ilmentää ruumiin subjektia maailmaan suuntautuneena. Tämä on näkyvä ruumis.⁴⁶ Tutkimuksessani olen siis havainnoiva ja havaittava ruumis, joka on osa elämisa maailmaa, jonka itsestäänselvyyksien yli pyrin katsomaan.

Fenomenologinen tutkimus ja sen työmaa on periaatteessa loputon ja sen päätepiste on hämärän peitossa. Tutkimuksen edetessä uutta tekstiä tulee jatkuvasti. Uusi teksti ilmenee tutkimuksen etenemisen myötä ja tuo esiin uutta tietoa, mikä on hermeneutiikalle ominaista. Hermeneutiikka tulkintana merkitsee ymmärrystä ihmisyydestä itsestään, käsillä ja esillä olevasta, sekä niistä rakenteista, jotka ovat kaiken olemisen ymmärryksen pohjana. Friedrich Daniel Scleiermacher (1998) on kehittänyt hermeneutiikasta ymmärtämisen taidetta sen epäsäännöllisyyden pohjalta. Hermeneutiikan lähtökohtana oli kysymys *miten teksti ymmärretään*.⁴⁷ Tutkimuksessani tekstinä on läpikuljettu arkiympäristö ja siihen liittyvät käsitteet, havainnot sekä havaintopäiväkirjan

⁴⁴ Niskanen 2006, 100-106

⁴⁵ Pulkkinen 2010, 32: *Reduktiossa on kyse katseen rajaamisesta ja kääntämisestä siihen tietoisuuselämän virtaavaan kokonaisuuteen, jossa arkikokemuksessa itsestäänselvytensä otettu maailma hahmottuu mutta joka itse peittyi huomion kiinnittyessä kohdattuun todellisuuteen. —[r]eduktion myötä fenomenologian tutkimuskohteeksi rajautuu siis se, mikä luonnollisessa asenteessa peittyi omaan totunnaisuuteen ja itsestäänselvyteensä: puhdas tietoisuus eli tietoisuuselämän ja kokemuksen virta puhtaasti siinä hahmossaan, jossa se alun perin huomaamatta eletään läpi.*

⁴⁶ Hotanen 2010, 134-136

⁴⁷ Niskanen 2006, 106 & 91

kirjoitetut tekstit. Hermeneuttinen ymmärtäminen on kehämäistä ja kehä kokonaisuutena määrittelee yksittäistä osaa, joista kehä muodostuu. Kehä on kontekstien kytkös, eikä mikään osa ole ymmärrettävissä yksinään vaan konteksteina toisilleen. Kun ymmärtäminen tapahtuu arvaamisen tai ennakoimisen avulla, se edellyttää myös vertailua aikaisemmin tunnettuun ja tiedettyyn. Hermeneuttiseen kehään astuttaessa siis on oltava jo ennakkokäsitys tai -ymmärrys kohteesta.⁴⁸

Pyöräilyn ja arjen tutkimusten liittäminen toisiinsa on yksi tapa tuoda ilmi arkiliikkumisen rytmejä. Keskityn tarkastelemaan pyöräilyn, havainnon ja rytmianalyysin toisiinsa kietoutumista, mikä tuo ilmi maiseman muutoksia. Tutkielmassani pyöräily ja arki tapahtuvat päiväsaikaan, jonka rytmiin olen kasvanut ja sopeutunut. Päiväsajan useammin koettu rytmi on minulle normirytmiksi, kun yön tila on maaginen ja arjesta poikkeavaa aikaa. Yöllä ei tarvitse suorittaa, vaikka lepääminenkin on yksi arkinen suoritus päiväarjen toisella puolella. Lefebvreä (2004) mukaillen Aho kirjoittaa, että kun rytmit kohtaavat toisen, itselleen vieraan rytmin, ne paljastuvat: rytmit muodostavat rytmejä. Jotta tutkijana voin tunnistaa rytmejä, on elettävä ja koettava itse tutkittavaa kohdetta.⁴⁹ Voidakseni purkaa arjessani ilmeneviä sekalaisten rytmien sumaa ja löytää tutun arjen seasta uusia rytmejä, pyrin näkemään itsestänselvyyden taakse heittäytymällä itse elettävään arkirytmisiin.

⁴⁸ Niskanen 2006, 91

⁴⁹ Aho 2019, 77

3. RYTMIANALYYSIN VAIKUTUS ARJEN TUTKIMUKSEEN

Rytmien tutkimusta voi toteuttaa kahdella tavalla. Ensimmäisessä keskitytään syklisiin ja toisiaan seuraavien ja tukevien rytmien kirjoon, kuten ruumiissa tapahtuvien orgaanisten toimintojen kehään, historiallisesti määriteltyjen aikakausien ja jaksojen tarkasteluun, tai liikuntasuorituksessa tapahtuvaan liikesarjojen tuottamiseen.⁵⁰ Toisessa tavassa rytmin tutkiminen on filosofista rytmianalyysia, joka on filosofi Lúcio Alberto Pinheiro dos Santosin (1889-1950) kehittäämä käsite. Sitä veivät eteenpäin filosofi Gaston Bachelard (1884-1962) sekä marxilainen sosiologi ja filosofi Henri Lefebvre (1901-1991).⁵¹ Lefebvren rytmianalyysin filosofinen luonne sopii spekulatiiviseen paikan analyysiin⁵², jota oma tutkielmani on.

3.1. Kävely ja rytmit

Kävelykokemustutkimukset, joissa pyritään tarkastelemaan arkista kaupunkitilassa tapahtuvaa liikettä, kytkeytyvät usein kaupunkisuunnitteluun ja jonkinlaisiin lupauksiin, eli mahdollisuuksiin⁵³. Kävelyn ja kävelykokemuksiin liittyviä tutkimuksia voi soveltaa pyörällä kuljettuun kokemustutkimukseen, sillä teemat ovat löyhästi samankaltaisia: ympäristön havaintoja, liikkumista, löytämistä ja arjen kokemisen tutkimista. Kaupunkitutkija Filipa Matos Wunderlich on tarkastellut kävelyn rytmiä kaupunkiympäristössä artikkelissaan *Walking and Rhythmicity: Sensing Urban Space* (2008), ja antropologi Jo Verngunst on hyödyntänyt tutkimusartikkelissaan *Rhythms of Walking: history and Presence in a City Street* (2010) Lefebvren käsityksiä rytmeistä osana ruumiillista tilaa ja kaupunkikokemuksia.

⁵⁰ Lefebvre 2004, 5-6

⁵¹ Meyer 2008, 147-148; Lefebvre 2004, 9

⁵² Katso viite 80: haen spekulatiivisella paikan analyysillä samaa ideaa, kuin Justin Spinney (2007) etnografisella fiktiolla.

⁵³ mm. Kuoppa 2016

Wunderlich tutkii kävelyä fenomenologisena kokemuksena ja tapana löytää sekä muokata ympäristöään uudelleen. Hän tarkastelee kävelyä kuulumisen tunteen, paikkamielikuvan ja paikan tuttuuden kautta. Nämä kolme mainittua muotoutuvat uudelleen, kun erilaiset aistit ja sosiaaliset vuorovaikutukset vaikuttavat kokemuksiin ja havaintoihin.⁵⁴ Tähän kytkeytyen Vergunstin tutkimus tuo ilmi, että ihmiselle kaupunkikokemukset ja rytmit muuttavat jatkuvasti muotoaan ja niiden muotoutuminen tapahtuu yksilöllisesti. Vergunstin tutkimus liittyy fenomenologiseen antropologiaan, jonka lähtökohtana on subjektin kokemus ympäristön paikantumisesta. Subjektin kokemus on lähtöisin Maurice Merleau-Pontyn ruumiin subjektin käsitteestä, jossa ruumiillisuudella on olennainen rooli kokemuksessa.⁵⁵ Rytmin tunnistaakseen on tunnettava ympäristöään ja siihen sisältyvät elementit, jotka muodostavat kadun kuvaelman. Vergunstin havainnoimalla kadulla rytmit muodostuivat eletyn ruumiin kautta ja samankaltaisessa tilassa opitun olemisen kautta.⁵⁶ Ruumiillisen kokemisen ja jatkuvan oppimisen kautta kokevan subjektin ympäristö muokkautuu näin yhä uudelleen.

Wunderlich käyttää rytmianalyysin ideaa tyypitellessään kävelyn eri muotoja. Näitä ovat hänen mukaansa kävely tarkoituksellisena, diskursiivisena ja käsitteellisenä⁵⁷ muotona. Näiden kävelytyylien kerrostumat ja risteymät yhdistyvät muihin säännönmukaisiin toimintoihin ja tuottavat usean rytmin risteäviä tiloja. Tarkoituksellista kävelyä tapahtuu esimerkiksi väkijoukossa kävellessä tai kiireessä, jossa lukuisat rytmit muodostavat kaupungin kadulle tyypillistä kaupunkimielikuvaa todeksi. Wunderlichin mukaan kaduilla muodostuviin rytmeihin vaikuttaa jokaisen yksilön kävely yksittäisenä toimintana. Muiden kehojen liikkeet vaikuttavat omaan liikkeeseen ja siten kävelyn rytmiin, samoin kuin omalla liikkumisella on affekteja muiden liikkumiseen ja liikkumisen rytmeihin. Myös paikan muut rytmit, kuten liikkumisen mahdollisuudet ja sen sujuvuus, vaikuttavat affektiivisesti paikassa olevien liikkujien rytmeihin.⁵⁸ Palaan rytmeihin ja rytmityyppeihin luvussa 4.3.

Tarkoituksellisen kävelyn rytmit nousevat esiin Vergunstin tutkimuksessa. Hän on tutkinut Skotlannissa sijaitsevan Aberdeenin kaupungin pääkadun rytmejä, jotka pohjautuvat

⁵⁴ Wunderlich 2008, 127-130

⁵⁵ Vergunst 2010, 375; Merleau-Ponty 1962/2002, 235-236; Hotanen 2010, 134

⁵⁶ Vergunst 2010, 376; katso myös Lefebvre 2004, 38-39

⁵⁷ Katso viite 15

⁵⁸ Wunderlich 2008, 131 & 134

tarkoitukselliseen kävelytyyppiin. Etnografisessa kävelyhaastatteluun pohjautuvassa tutkimuksessaan Vergunst on havainnut, että kadun rytmejä muodostavat opitut, kaavamaiset liikkeet sekä sosiaaliset suhteet.⁵⁹ Vergunst havaitsi kiireisen kadun tarkkailun ja kävelyhaastatteluiden myötä, että kävely ja rytmi ottivat koko kehon haltuunsa, eikä se ollut aina täydellisesti ajoitettua, vaan luovuutta vaativaa tarjoumien ymmärtämistä, joka mahdollisti liikkumisen jatkuvuuden. Teiden ylitykset ja niihin liittyvät pysähdykset merkitsivät usein poikkeavaa ja ei-toivottua taukoa rytmissä. Kävelyyä ja liikkeeseen vaadittavat toiminnot kiireisellä kadulla vaihtelevat riippuen subjektin tilanteesta. Apuvälineitä tarvitsevat kohtasivat Vergunstin tutkimuksessa esteitä ja haittoja herkemmin. Katu on suunniteltu lähinnä liikkujille, jotka eivät tarvitsisi apuvälineitä.⁶⁰ Kävely-ympäristö on siten tietyn tyyppiselle liikkumiselle ja vauhdille suunnattu ympäristö, jossa on esimerkiksi pyörätuolilla kulkevalle henkilölle haittaa aiheuttavia poikkeamia, jotka taas vaikuttavat ympärillä käveleviin ihmisiin. Vergunstin havainnot toivat tämän kautta ilmi sen, että vaikka katu on näennäisesti suora, siinä oli silti useita monimutkaisia linjoja ja rytmejä; katu on moniaalle kietoutuva ja improvisaatioiden verkosto. Kävelijöiden ja muiden kadulla liikkuvien liikkeet elävöittivät tasaista horisontaalista kadun linjaa vaihtelevilla rytmeillään.⁶¹

Omassa tutkimuksessani yhdistyvät tarkoituksellinen kulkeminen, mutta myös diskursiivinen sekä käsitteellinen kulkeminen. Wunderlich kirjoittaa, että diskursiivisessa kävelyssä subjekti on tietoinen ulkoisesta ympäristöstään, siihen osallistumisesta ja pyrkii vaikuttamaan sen tuntuun ja rytmiin⁶². Konseptuaalinen eli käsitteellinen kävely on urbaanin ympäristön tietoista rakentamista. Käsitteellinen kävely on koreografista ja sitä voidaan hyödyntää kaupunkiin tutustumisen keinona ja piilossa olevien tai arjen huomaamattomien asioiden paljastamisessa. Konseptuaalista kävelyä ovat esimerkiksi promeneeraaminen, paikkojen kiertely ja paikoissa ajelehtiminen,⁶³ jota Situationistitkin toteuttivat. Si määritteli useita termejä toiminnoilleen, joista yksi on *derive*, eli ajelehtiminen, joka tarkoittaa liikettä vailla päämäärää. Ajelehtiminen on erilaisten ympäristöjen läpi kulkemista, pyrkimystä pois keskinkertaisuudesta ja itsestäänselvyydestä. Se on urbaanin yhteiskunnan olosuhteisiin liittyvän kokeellisen käyttäytymisen muoto: vaihtelevien ympäristöjen

⁵⁹ Vergunst 2010, 375

⁶⁰ Vergunst 2010, 380; Katso myös Gehl 2001, 136-137; Reid-Musson 2018, 882

⁶¹ Vergunst 2010, 380-381

⁶² Zack Furnessin (2005) tutkimuksessa, jota käsittelen luvussa 3.3. diskursiivisen liikkumisen idea toteutuu.

⁶³ Wunderlich 2008, 134

kautta luotujen tilapäisten reittien tekemisen tekniikkaa. Pyhtilä kirjoittaa, että ajelehtiminen, tai situationistinen ajelehtiminen, on eräänlaista kokeellisen käyttäytymisen muotoa ja kokemuksellisuuden luomista. Konstruoitu situaatio on rakennettu tilanne, jossa muodostetaan tavallisuudesta poikkeavia hetkiä. Situationistien mielestä liikkumisen tuli olla mielihyvää eikä vain apuneuvo paikkojen välillä kulkemiseen. Derivessä pyritään tutkimaan kaupunkimiljööseen liittyviä tiedostamattomia elementtejä.⁶⁴ Pyrin tähän tarkastelukulmaan omassa tutkimuksessani, kun teen tilahavaintoja arkiliikkumispisteiden välillä. Katson ympäristöäni situationistisena ajelehtijana, joka näkee kaupunkia leikkikenttänä ja sosiaalisena todellisuutena, jota haluan muuttaa tai nähdä uudella tavalla.

3.2. Pyöräily fenomenologisena tutkimuksena

Tutkimuksessa, jossa pyöräilyä käsitellään fenomenologisesti, paikan⁶⁵ käsite on olennainen. Ilman paikkaa on hankalaa tutkia ruumiillista ja aistillista kokemusta paikasta, mutta paikkaa voi silti pyrkiä löytämään. Tämä käy ilmi esimerkiksi Justin Spinneyn (2007) tutkimuksesta *Cycling the City: Non-Place and the Sensory Construction of Meaning in a Mobile Practice* sekä Jonas Larsenin (2018) tutkimuksessa *(Auto)ethnography and cycling*. Spinney on tutkinut etnografisessa pyöräilytutkimuksessaan empiirisen kenttätöön kautta sitä, miten aistikokemukset ilmenevät paikoissa, jotka tulevat esiin liikkumisen tilassa. Larsen puolestaan tutki autoetnografisessa pyöräilytutkimuksessaan ruumiillisen liikkumisen rutiinin muodostumista, joka tapahtuu vieraudentunnun hakemisen kautta.

Kulttuurintutkijat Pasi Enges, Tiina Mahlamäki ja Timo J. Virtanen ovat kirjoittaneet, että kokemus vieraasta kulttuurista ja arjesta tekee omat kulttuuriset arjen käytännöt näkyviksi.⁶⁶

Vierauttaakseen itseään omasta arjestaan voi tutkia vierautta oman arkensa kautta. Spinney

⁶⁴ Pyhtilä 2005, 227 & 53

⁶⁵ Haarni et al. 1997, 16: Yu-Fu Tuan (1977) on kirjoittanut paikan olevan ominaisuus tilassa, johon ihminen liittyy merkityksiä elämismaailmassaan. Paikan ilmiö muodostuu ihmisten kokemuksista ja tulkinnoista, joista tulee yksi todellisuuden muoto. Elämismaailman kautta tapahtuu kiinnittyminen paikkaan ja se sisältää kaiken tutun ja rutiininomaisen, jonka kautta abstraktista tilasta ja neutraalina pidetystä ympäristöstä tulee subjektiivinen paikka.

⁶⁶ Enges, Mahlamäki & Virtanen 2015: 61-62

keskittyy Lontooseen sijoittuvassa tutkimuksessaan siihen, miten ei-paikoissa⁶⁷ tai ei-paikkoihin luodaan merkityksiä. Hän on pohtinut, voisivatko ei-paikkojen kokemukset olla erilaisia, jos niitä koettaisiin visuaalisen tarkastelun sijaan enemmän ruumiillisilla tavoilla, kuten pyöräillen.⁶⁸ Spinneyn tutkimuksessa siis omaa arkea vierautetaan etsimällä uusia paikkoja. Larsenin tavoin ei-paikkojen kokemuksia tai tuttujen paikkojen uudelleen löytämistä voi toteuttaa esimerkiksi siten, että vierauttaa itsensä tutusta ympäristöstä kokemuksellisesti. Vierauttamisessa pyritään ympäristössä olemisen uudelleen opetteluun. Larsen kirjoittaa, että voidaakseen rakentaa uusia affektiivisia kykyjä on hylättävä tutut reitit ja ruumiillinen turvallisuus, mikä tarkoittaa esimerkiksi täysin uudenlaisen pyöräilyn haltuunottoa pyörätyypillä, jolla ei ole koskaan ajanut. Pitkänmatkan pyöräily vaatii erilaiset fyysiset sekä materiaaliset varustelutasot, kuin huonokuntoisella pyörällä kaupunkialueella pyöräily. Larsen on havainnut Kööpenhaminaan ja Lontooseen sijoittuvissa tutkimuksissaan, että paikan tarjoumat ja affektiivinen ilmapiiri laajenevat, kun uutta pyöräily-ympäristöä ja siihen liittyviä rutiineja oppii tuntemaan, ja että ruumiillinen etnografia tuo esiin uusia fyysisiä ominaisuuksia, kun keho tottuu pitkänmatkan pyöräilyn myötä tulleisiin nopeudenmuutoksiin, matkamäärän kasvamiseen ja niin edelleen.⁶⁹

Larsenin mukaan arkipäivää koskevassa tutkimuksessa on käynyt ilmi, että refleктоimaton arkiliikkuminen muodostuu näkyväksi, kun liikkeessä ollessa asetutaan väärään paikkaan, kuten vastaan tulijoiden kaistalle tai kadulle, jossa on vieraita merkkejä, rytmejä ja etikettejä.⁷⁰ Omassa tutkielmassani olen huomannut, että jo käytännön kaupunkisuunnittelun alati tuovat muutokset, jotka sijoittuivat omalle arkireitilleni esimerkiksi Jyväskylän kaduilla vuoden 2018 ja vuoden 2019 kesän välillä, vieraannuttivat tutusta ympäristöstä. Larsenin Lontooseen sijoittuva tutkimus tuo konkreettisen vieraan ympäristön läsnäolevaksi ja siellä selviytymisen tavat käytäntöön. Aiemmat tutut käytännöt on opeteltava uudelleen, kunnes affektiiviset kyvyt kehittyvät.⁷¹ Larsenin tutkimuksessa on tematiikkaa, johon pyrin omassa tutkimuksessani. Tavoitteena on vierauttaa

⁶⁷ Marc Augen (1995) kehittämä ei-paikka on tila, jossa ihmiset eivät kohtaa, jossa kommunikoidaan merkkien ja kuvien välityksellä ja jossa vuorovaikutukset muodostuvat sääntöjen kautta. Augelle ei-paikka on ollut puhtaasti visuaalisen havainnon kenttä. Moottoritie on esimerkki ei-paikasta, joka on autoliikenteen ehdoilla kyllästetty sääntöjen kenttä. Spinney on tutkimuksessaan kyseenalaistanut Augen määritelmää ei-paikan kuvailusta ja ehdottanut, että jos ei-paikkoja koetaan eri tavoilla kuin mitä yksilö kokee niitä normaalisti, ei-paikoista voi muodostua paikankaltaisia, paikkatyyppisiä, paikkoja.

⁶⁸ Spinney 2007, 28

⁶⁹ Larsen 2018, 230 & 235-241

⁷⁰ Larsen 2018, 230

⁷¹ Larsen 2018, 238

tutut ympäristöt hylkäämällä itsestään selvänä pidetty tilojen läpikulku ja tarkkailla niitä tietoisesti osana liikkuvaa ympäristöä ja väkijoukkoa.

Kaupunkikuvan piirtymisestä kirjoittanut Kevin Lynch (1960) on kirjoittanut, että aikaisempaa kokemusta käytetään uuden informaation tulkinnaissa ja toiminnan ohjaamisessa.⁷²

Maisemamielikuva muodostuu kulttuurisesti tapojen, uskomusten ja instituutioiden kautta, joita voisi luonnehtia mielikuvan katsojan asennoiksi⁷³. Maisemamielikuvat ovat muodostaneet siten katseiden ja havaitsemisen ehtoja⁷⁴ ja tilan käsittäminen on tapahtunut maantieteilijä Doreen Massey'n mukaan usein vanhan mielikuvan, representaation kautta, joka on tyypistänyt tilan katsomisen opittuun muotoon, mikä voi näyttäytyä kapeakatseisena.⁷⁵ Läpikuljettua tilaa tulisi siis nähdä olemassa olevien mielikuvien yli ja Spinney'n mukaan ihmisten täytyy olla aistillisesti alttiina havainnoimaan ympäristön tarjoumia muodostaakseen sille paikan piirteitä. Hänen mukaansa päämäärät eivät ole ainoita paikkoja matkan aikana, vaan paikan merkitys muodostuu kaupunkien ei-paikoissa ruumiin ja aistien paikkasidonnaisuuden myötä. Paikkasidonnaisuus ei liity vain maisemaan, asumiseen tai sosiaalisuuteen, vaan sen merkitys ja sinne kuuluminen riippuvat opituista prosesseista ja olemassa olevista teknologioista, joita paikassa on.⁷⁶

Kokemuksen puute tai sen vähäisyys voi vaikuttaa siihen, miten sitä on mahdollista ilmaista. Spinney hyödyntää tutkimuksessaan etnografista fiktiota⁷⁷ viedäkseen lukijan erilaisiin kaupunkitiloihin. Tässä menetelmässä narratiivin idea toimii metaforana matkalle, jolloin on mahdollista kuvittaa ohimenevien paikkojen tilojen merkitystuotanto. Spinney'n peruste etnografiselle fiktion käytölle tutkimuksessaan on se, että kosketusaistiin liittyvä sanavarasto ei välttämättä ole yhtä laaja kuin visuaalisen tai auralisen havainnon sanavarasto. Se voi johtua siitä, että tasapaino ja kosketus ovat olemassaolon muotoja, jotka ovat piileviä ja ohimeneviä. Ne eivät

⁷² Lynch 1960, 4

⁷³ Hiltunen 2014; viittaus Häyrynen 2005, 13-14, 21 *Suomalaisia kansallismaisemia tutkineen Maunu Häyrysen (2005) mukaan tyypillinen suomalainen maisema on korkealta paikalta kuvattu avara näkymä, jonka keskeisiä elementtejä ovat horisontissa näkyvä kuvaelma luonnosta - usein metsästä tai järvestä. Postikorttimaisema urbaanista ympäristöstä muodostaa maisemamielikuvan kaupungista valon ja rakennetun arkkitehtuurin maisemana ylhäältä päin kuvattuna.*

⁷⁴ Forss 2007, 102

⁷⁵ Massey 2007, 20

⁷⁶ Spinney 2007, 26-29

⁷⁷ Etnografisessa fiktiossa ei-ilmaisullinen kääntyy ilmaisulliseksi, kun siihen tuodaan yhteen empiirinen materiaali ja sen ympärille muodostuva konteksti. Siten paikasta kertoessa on helppo ylläpitää niitä ominaisuuksia, jotka muodostavat paikan.

ilmene tai tallennu samalla tavalla kuin visuaalinen tai auralinen hetki. Edellämainituista syistä johtuen Spinney päättelee, että intensiivisempi aistikokemus ja aistien kohtaaminen auttaa jäsentämään kokemuksia ja niiden ymmärryksiä.⁷⁸ Tulkitsen tämän siten, että intensiivisemmällä aistikokemuksella ja aistien kohtaamisella tarkoitetaan subjektin ruumiillisista kokemusta toiminnassa. Jotta merkityksistä voidaan keskustella, niitä täytyy esittää jotenkin. Sanaston puuttuessa merkitysten esittäminen on hankalaa. Spinney kirjoittaaakin, että etäältä seurattu tai kertaluontoinen aistikokemus voi jäädä epämääräiseksi. Siksi aistikokemusten artikulointiin tarvitaan esiymmärrystä kohteesta ja koetusta, jotta kokeva subjekti voi luoda ympäristölleen luokituksia ja merkityksiä aiemman opitun kautta.⁷⁹ Tutkimuksessani aistikokemusten intensiivisyys tulee ilmi siten, että pyöräilyreittien toistuva kokeminen ja niiden ylöskirjaaminen on auttanut jäsentämään havaintopäiväkirjani huomioita rytmianalyttiseen muotoon. Toistuvan havainnoinnin myötä kyvyt havaita tarjoumia ovat kasvaneet.

Inhimillinen keho ei ole ainoa työväline merkitysten muodostumisessa, vaan pyörän rooli teknologisenä välineenä on ollut olennainen näissä kohtaamisissa.⁸⁰ Ei-inhimillisen ja inhimillisen kohtaamista rytmien tuottamiseksi ovat tutkineet esimerkiksi maantieteilijät Rhys Evans ja Alex Franklin (2010), jotka ovat esittäneet tekstissään *Equine Beats: Unique Rhythms (and Floating Harmony) of Horses and Riders* kahden elävän, hevosen ja ihmisratsastajan, yhdistelmää rytmien tuottamisena, jotka syntyvät kahden liikkuvan osan vuorovaikutuksessa.⁸¹ Opittu pyöräilyliike luo orgaanisen ja ei-organisen välille tasaista liikkeen rytmiä, joka on liikkeenä samankaltainen erilaisten pyöräilijöiden kesken, mutta jonka rytmi on vaihtelevaa riippuen siitä, mikä on pyöräilijän liikkeen motivaatio. Organisen rytmisubjektin lisäksi rytmien tutkimusta voi siis tarkastella näkökulmasta, jossa huomioidaan ei-inhimillinen puoli. Aho on kirjoittanut, että vaikka Lefebvren havaitsijan ruumis on orgaaninen, sen olemuksen keskeltä hän analysoi kaupunkielämän rytmejä rakennetun ympäristön ja esineiden kautta.⁸² Omassa havainnoinnissani rakennettu maisema on sekä orgaaninen että ei-organinen rytmien muodostumisen kehys.

⁷⁸ Spinney 2007, 30

⁷⁹ Spinney 2007, 42

⁸⁰ Spinney 2007, 26-28

⁸¹ Edensor 2010, 5

⁸² Aho 2019, 50

3.2.1. Pyöräily on poliittista

Zack Furness on pyöräilyä ja poliittista aktivismia käsittelevässä tutkimuksessa ”*Put the Fun Between Your Legs!*”: *The Politics and Counterculture of the Bicycle* tarkastellut pyöräilyn arkea ja siihen liittyvää politiikkaa kriittisesti ja tuonut esiin sen, miten pyörä on toiminut kulttuurin muutoksen välineenä.⁸³ Pyörä arjen kritiikin välineenä on potentiaalinen näkökulma tutkimuksessani, vaikka pyrkimyksenäni ei ole suora aktivistinen toiminta. Ympäristön itsestään selvää tilaa voidaan kritisoida leikin ja mielikuvituksen avulla - utopian kuvittelemisen voi tuottaa todellisia muutoksia todellisen toiminnan kautta.

Pyöräilyn rytmejä tutkinut Justin Spinney (2010) sekä kulttuurintutkija Richard Hornsey (2010) ovat tahollaan tutkineet, miten pyöräilijöiden ja kävelijöiden koetaan tuottavan epäjärjestystä autoliikenteen rytmissä. Artikkelissaan *‘He Who Thinks, in Modern Traffic, is Lost’: Automation and the Pedestrian Rhythms of Interwar London* Hornsey tuo ilmi, miten rytmien säätely voi tuottaa uusia rytmejä ja tarjoumia liikenteessä. Hornsey havainnoi, miten autoistuminen vaikutti 1920-30-lukujen Lontoossa kävelyliikenteeseen siten, että kävelijöiden rytmejä pyrittiin määrittelemään uudelleen sääntöjen avulla, jotta moottoriliikenteen sujuvuus paranisi. Säätelyllä pyrittiin myös vähentämään onnettomuuksia. Kuri osoittautui osaltaan hyödyttömäksi, sillä kävelijät käyttivät hyväkseen improvisaation tarjoumia,⁸⁴ jonka tutkimuskontekstissani yhdistän leikkimiseen⁸⁵. Leikki tulee pyöräilyn yhteydessä metaforisesti esiin Justin Spinneyn (2010) tutkimuksessa *Improvising Rhythms: Re-reading Urban Time and Space through Everyday Practices of Cycling* siten, että koska pyöräilijät eivät sopeudu autoliikenteelle suunniteltuun rytmiin, heille kehittyy oma tapa rakentaa rytmejään vuorovaikutuksessa syntyneiden käytäntöjen mukaan. Spinney on tutkinut artikkelissaan pyöräilijöiden tapaa liikkua ja muuttaa rytmejään muuhun liikenteen sopivaksi omilla ehdoillaan.⁸⁶ Tutkimuksessani pyöräilyyn rytmiin vaikuttivat osaltaan liikennesäännöt, mutta siinäkin tarjoumat mahdollistivat irtautumiseen kurista. Tutkimuksessani muuhun pyörä-

⁸³ Furness 2005, iv, 114, 153-154

⁸⁴ Edensor 2010, 4

⁸⁵ Stenros & Montola 2009, 141-142: Leikkiminen ja pelaaminen tapahtuvat yleensä jonkinlaisessa taikapiirissä (magic circle), joka perustuu hollantilaisen historioitsija Johan Huizingan (1955) käsitteeseen. Taikapiirissä tapahtuva leikki on rajoitettu aikaan, tilaan ja sosiaalisuuteen. Stenros ja Montola esittävät laajempaa käsitettä taikapiirille, jossa leikilliset toiminnot eivät ole rajoitettuja. Pervasiivisessa pelaamisessa toiminta on leikin varjolla tapahtuvaa, joka voi olla siten esimerkiksi poliittista toimintaa.

⁸⁶ Spinney 2010, 113-114

kävely- ja autoliikenteeseen vertautuva tarkkailu keskittyy pääasiassa siihen, miten kaduilla tapahtuva liike toteutuu toisiinsa nähden, eli millainen korografia eri liikennemuotojen välille syntyy ja millaisia mahdollisuuksia ja affekteja niistä muodostuu.

Rytmejä tunnistava, arkea elävä ja sitä muokkaava subjekti voi olla kulttuuriympäristönsä leikkivä ihminen ja leikki voi olla mahdollisuus tarjoumien löytämiseen. Leikkivä ihminen havainnoi ja toimii aktiivisesti, ja leikin ja aktivismin avulla paikasta pyritään muodostamaan turvallista sen asukkaille. Euroopan kaupungeissa, kuten Amsterdamissa, jossa on vilkas pyöräilykulttuuri, arkea elävät ja muokkaavat subjektit ovat aktiivisella toiminnallaan vaikuttaneet liikkuvuuden moninaisuuteen. Yksi esimerkki pyöräliikenteen saavutettavuudesta ovat kaupunkipyörät, joihin kevyen liikenteen infrastruktuurit ovat mahdollistaneet.⁸⁷ Vilkaissa pyöräilykaupungeissakin on puutteensa, etenkin niissä joissa moottoriliikenne ja pyöräliikenne ovat keskenään samalla tasolla ja toistensa seassa. Berliinissä pyöräilyonnettomuudet ovat tämän vuoksi yhä läsnä⁸⁸, jolloin kaikille saavutettavaa arkea tavoitteleville aktivisteille on yhä tarvetta⁸⁹. Suomen kaupungeista esimerkiksi Oulun pyöräilypolitiikka⁹⁰ pyrkii moninaiseen, avoimeen sekä kaikille saavutettavaan pyöräilykulttuuriin ja liikkuvuuteen kehittämällä ja parantamalla pyöräilyreittejä. Näen tämän pyrkimyksen vahvistavan osaltaan pyöräilyä turvallisena, esteettisenä ja kiireettömänä muotona, ei urheilusuorituksena. Arvelen, että liikkujalle turvallista tilaa luova pyöräily tuo kodintuntua, joka mahdollistaa pyörällä flaneeraamisen, liikkumisen kokemuksellisuuden ja kokemuksellisuuden havainnoimisen.

⁸⁷ <https://www.theguardian.com/cities/2016/apr/26/story-cities-amsterdam-bike-share-scheme> (luettu 21.11.2019)

⁸⁸ <https://www.theguardian.com/cities/2019/jun/27/its-dangerous-out-there-safety-fears-drive-new-berlin-bike-lanes> (luettu 21.11.2019)

⁸⁹ <https://www.theguardian.com/environment/bike-blog/2018/may/11/the-guerilla-cyclists-solving-urban-transport-problems> (luettu 21.11.2019)

⁹⁰ <http://oulunseudunpyoraily.fi/> (luettu 4.11.2019)

3.3. Rytmianalyysin kritiikki

Kuten moni muu teoria, myös rytmianalyysi on aikansa lapsi ja siten on tärkeää lukea Lefebvrea kriittisesti nykykulttuuriin peilaten. Kulttuurintutkija Emily Reid-Musson kirjoittaa, että kirjallisuudentutkija Kristin Rossin (1995) mukaan Lefebvren arjen löytö pohjautui sattumaan, naiselle osoitetun arjen paikan, kodinhoidon kautta⁹¹. Hänen näkökulmansa keskittyi valkoisen, kaupunkilaismiehen sodanjälkeiseen elämään urbaanissa ympäristössä. Virginia Nast ja Heidi Blum (1996) kirjoittavat, että sukupuolien, rodullistettujen, eri luokkataustaisten sekä maahanmuuttajien kokemukset jäivät Lefebvren rytmianalyysissa taka-alalle. Michelle Buckley ja Kendra Straussin (2016) mukaan Lefebvreläinen tiedon tuottaminen oli yksipuolista, jolloin myös monessa kaupunkitutkimuksessa hänen ideoitaan on käytetty ja hyödynnetty tavoilla, jotka ovat tuottaneet uudelleen kategorisia ja hegemonisia huomioita urbaanista tilasta, jättäen samalla piiloon feministinen, queer ja postkoloniaalinen urbaani tutkimus. Lefebvren alkuperäinen määritelmä arjesta ei ollut intersektionaalinen, mutta sen puute ei tarkoita että sitä ei voisi lukea uudelleen ja toisin. Sen sijaan rytmianalyysin ajatusta voi viedä eteenpäin, soveltaa ja muokata sitä nykykulttuuriin sopivaksi.⁹²

Myös muut Lefebvrea kritisoineet tutkijat ovat todenneet Reid-Mussonin mukaan, että Lefebvren viitekehystä voi soveltaa intersektionaaliseen tutkimukseen.⁹³ Kirjallisuudentutkija Kaisa Ilmonen on kirjoittanut intersektionaalisuuden vastaavan sellaisiin tutkimuskysymyksiin kuin *mistä tämä ilmiö kertoo*. Se ottaa huomioon niitä osien toimintoja, jotka ylläpitävät valta-asetelmaa. Näitä osia ovat esimerkiksi etnisyys, luokka, sukupuoli, seksuaalisuus, maantieteellinen sijainti, kasti, ikä tai muu sellainen asema, joka vaikuttaa yksilön tai yhteisön identiteetin rakentumiseen. Identiteetit nähdään usein kulttuurisesti ja sosiaalisesti tuotettuina ja niiden vaikutussuhteet näyttävät selkeimmin epätasa-arvoisissa rakenteissa ja yhteiskunnallisina tai kulttuurisina alistuksina. Se, miten tietoa tuotetaan ja tietämisen tapaa rakennetaan, on tärkeää huomioida intersektionaalisuudessa. Epistemologiakysymyksen lisäksi kulttuuristen hegemonioiden tarkastelu

⁹¹ Reid-Musson 2018, 884: *Lefebvre "löysi" jokapäiväisyyden konseptin, kun hänen puolisonsa astui huoneistoon kädessään pesuainelaatikko ja totesi tuotteen olevan erinomaisen. Se mikä oli Lefebvrelle intellektuellinen läpimurto, oli työtä hänen vaimolleen.* (vapaasti suomennettu)

⁹² Reid-Musson 2018, 882-885

⁹³ Reid-Musson 2018, 885

sekä huomion kiinnittäminen tutkittavan ilmiön sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin on olennaista intersektionaalisessa tutkimuksessa.⁹⁴ Reid-Musson ehdottaa, että rytmianalyysin ideaa voi viedä sen alkuperäisestä kontekstistaan muihin kohteisiin, kuten kriittiseen maantieteeseen. Rytmianalyysia voi siten mukaila ja sijoittaa laajempiin subjektiivisiin ja tilallisiin kysymyksiin, kuin miten sitä Lefebvren teoksessa on käsitelty.⁹⁵ Näen Lefebvren rytmianalyysin tätä luentaa vasten potentiaalisena tilanteessa, jossa rytmianalyysitutkimus koostuu moniäänisestä haastatteluaineistosta, josta saisi rikkaamman ja intersektionaalisemman analyysin. Reid-Musson tarjoaa intersektionaalista rytmianalyysia kehikoksi, jonka avulla voidaan käsitteellistää ja purkaa rytmien kietoutuminen, erojen sosiaaliset kategoriat ja ei-essentiaalisuuteen pohjautuvan vallan käsitteitä.⁹⁶

Lefebvren tapaa havainnoida tilallista rytmianalyysia kritisoidessaan Vergunst kirjoittaa, että Lefebvren mukaan kaikenlainen tilallinen toiminta pitäisi nähdä hetkellisenä, koska orgaanisen kautta havaitut hetket ovat olleet Lefebvrelle niitä, jotka muodostavat rytmin. Vergunst kirjoittaa, että huomio tulisi kiinnittää kapeakatseisen tilan ja hetken tarkkailun lisäksi siihen, kuinka ajankohtaiset olosuhteet eri aikoina luovat tietynlaisia ruumiillisia toimintoja ja tiloja, eli miten rytmien muodostuminen kytkeytyy laajempaan kokonaisuuteen. Lefebvren rytmianalyysissa ympäristön tarkkailu sijoittui tässä ja nyt olevaan hetkeen, eikä hän ottanut analyysiaan muodostaessa huomioon paikan historiaa tai esimerkiksi arkkitehtuurin vaikutusta rytmeihin, vaan keskittyi pelkästään liikkeisiin kohteessa.⁹⁷

⁹⁴ Ilmonen 2011

⁹⁵ Reid-Musson 2018, 882-885

⁹⁶ Reid-Musson 2018, 880

⁹⁷ Lefebvre 2004, x & xiii

4. TILA, PAIKKA JA MAISEMA ARJEN YMPÄRISTÖISSÄ

Tuan ja Christian Nordberg-Schulz (1980) ovat kirjoittaneet, että kun abstraktissa tilassa hahmotettavat kolmiulotteiset elementit muotoutuvat tunnistettaviksi ja asettautuvat järjestykseen, tilasta tulee paikka. Anne-Mari Forss kirjoittaa, että Gernot Böhmen (2001) mukaan paikan erityisenä olemassaolon muotona ovat värit, sillä värillisyyden saa tilassa olevan näkymään ja tekee sen ilmi. Väriin kautta ilmitulo on myös tilallista, sillä väri ylläpitää olevan läsnäoloa tilassa. Värien kautta ilmeneviä olioita ovat kolmiulotteiset elementit ja niistä muodostuva järjestys, ja siten ne ovat tilallisina läsnä kaikkialla.⁹⁸ Tutkimuksessani tilassa olevat elementit hahmottuivat värien ja muotojen tunnistamisen kautta esimerkiksi siten, että elementtien muodot muuttuivat ja niiden ulottuvuudet kasvoivat liikkeen mukana. Värit näyttäytyivät säätilojen ja valaistusten vaikutuksista erilaisin tavoin, mikä vaikutti elementtien olemukseen ja paikan tunnelmaan.

Eivät vain havaittavat oliot muodosta tilaa ja paikkaa, vaan Tuanin mukaan paikkojen olemassaolo edellyttää niiden löytämistä.⁹⁹ Tim Cresswell kirjoittaa, että Tuanin mukaan paikka on pysyvä konsepti, eikä liikkuvalla subjektilla muodostu paikkaa, koska liikkuvuus on jatkuvaa poissaoloa. Poissaolot eivät siten mahdollista merkitysten muodostumista ja runsasliikenteinen paikka muuttuu epäpaikaksi, mikä hävittää paikan tunnun.¹⁰⁰ Olen Tuanin kanssa paikan pysyvyyden määrittelyssä eri mieltä ja pyrin luomaan vastakkaista ajatusta paikan muodostumisesta, sillä liikkuvuuden tiloihin voi muodostaa hetkellisiä paikkoja, joista muodostuu merkityksellisiä. Hetkellisyyden paikat, kuten staattisenakin koetut paikat, eivät ole pysyviä vaan alati muuttuvia. Tila on Massey'n mukaan monen vuorovaikutussuhteiden tuotos, usean olemassaolon mahdollisuus sekä jatkuvaa prosessia, jolloin tila ei ole koskaan suljettu. Hän kirjoittaa, että tila ja paikka ilmenevät niissä tapahtuvien toimintojen kautta, jolloin liikkuva tilallisuus ja hetkellisyys muuttavat paikkaa koko ajan. Paikan ei-inhimillisten ja inhimillisten olioiden liike ja vuorovaikutus

⁹⁸ Tuan 1977/2011, 3 & 66; Forss 2007, 101

⁹⁹ Forss 2007, 101

¹⁰⁰ Cresswell 2006, 31

ovat jo muuttaneet paikkaa äskeisestä hetkestä toisenlaiseksi. Tulevan paikan staattisuus on myös hetkellistä, sillä se liikkuu koko ajan ja siihen rakentuu jatkuvasti uusia kerroksia, joita muodostavat erilaiset rytmit ja hetket.¹⁰¹

Paikat joita ei vielä ole löydetty, tai epäpaikkoina nähdyt kohteet ovat myyttisiä. Forss kirjoittaa Anne Stenrosiin viitaten, että Roland Barthesin (1980) mukaan kokemus ympäristöstä on enemmän kuin fyysisen ympäristön kehys ja kehyksen ulkopuolelle jäävä alue saattaa muodostua yksipuolisen esittämisen kuvaksi. Tällöin tästä ulkopuolisesta alueesta saattaa muodostua myyttinen, mahdollisesti käsittämätön ilmiö.¹⁰² Kevin Lynch on kirjoittanut, että kaupunkikuvan muodostamisessa tuntemattomuus ja tilassa eksyminen, sekä maantieteellinen eksyminen laajenee affekteihin ja sen myötä kaaoksen tuntuun.¹⁰³ Käsittämätön ilmeni tutkimuksessani esimerkiksi eksymisen myötä ilmitulleiden kaaoksen tuntemusten kautta, jotka johtivat siihen, että vieraassa tilassa havainnointini keskittyi ensimmäisenä itsensä kartalle paikantamiseen. Myös tutussa arkisessa maisemassani on lukuisia vielä löytymättömiä paikkoja, sillä maiseman tarjoumat eivät aina kohdanneet liikkumiskapasiteettini kanssa. Vieraalla alueella tilasta tulee käsitteellinen ja vähemmän myyttinen paikka vasta, kun sieltä löytyy jokin tuttu elementti. Tutun elementin myötä vieraasta tilasta tulee uudelleen käsitettävä paikka. Tuan kirjoittaa myyttisistä tiloista erottaen ne kahteen eri tyyppiin. Ensimmäinen niistä on epäselvä alue, jota ei ole vielä löydetty, mutta joka on kokemuksellisesti tutun alueen ympäröimä. Tätä aluetta ei subjekti havainnoi tietoisesti, mutta se on läsnä alitajunnassa, kun subjekti paikantaa itseään kartalle. Toinen myyttinen tila on alue, jota ei ole havainnoitu ja josta ei ole yksityiskohtaista tietoa. Se on samaan aikaan tuttu ja vieras ympäristö.¹⁰⁴

Hämärässä pyöräillessäni tuttu metsä oikealla puolellani saattoi olla samaan aikaan maisema jonka tiesin, ja maisema joka oli myyttinen. Maiseman tunnistaminen on konkreettista tilan kokemista ja tilan kokeminen on maisemassa olevien elementtien, erinäisten maamerkkien tunnistamista. Jotta voi tunnistaa, se edellyttää aikaisempaa kokemusta ja tietoa. Tunnistamaton maisema voi ilmetä

¹⁰¹ Massey 2007, 118-119 & 9

¹⁰² Forss 2007, 101; viittaus Stenros 1995

¹⁰³ Lynch 1960, 4

¹⁰⁴ Tuan 2011, 85-88

myyttisenä tilana, kunnes se selkenee. Selkeäkin maisema voi pysyttäytyä myyttisenä, kun esimerkiksi hämärä peittää osan tutusta maisemasta tai kun paikan fyysinen rakenne muuttuu. Hämärässä samasta selkeästä maisemasta tuli myyttinen, kun liikkeen sujuvoittamiseksi täytyy hyödyntää uudenlaisia aisteja. Selkeä maisema pysyttäytyy myyttisenä myös siten, että edessä avautuva näennäisen selkeä maisema on vieras, jos subjekti ei ole kokenut sitä itse. Paikkojen löytäminen on myös tarjoumien löytämistä ja tarjoumien tila muodostuu toimijaverkostosta¹⁰⁵.

Tila monenlaisen olemassaolon mahdollisuutena on täynnä tarjoumia, jotka toteutuvat liikkuvalla ihmiselle ympäristön entiteettien, mutta myös kekseliäisyyden ja leikin myötä. Tarjouman havaitseminen kaikkialla murtaa mahdolliset esteet. Eleanor J. Gibson ja Anne D. Pick (2000) ovat määritelleet tarjouman viittaavan eläinten ja ympäristön keskinäisiin vuorovaikutuksiin, jotka mahdollistavat ympäristössä tapahtuvan toiminnan.¹⁰⁶ Kuten Jan Gehl, myös Tim Ingold on todennut, että liike vaatii tilaa. Jos tilaa eikä paikkaa ole, ei ole myöskään polkuja ja teitä joilla liikkua. Paikka ja tila mahdollistavat liikkumiseen ja siten ympäristösuhteiden muodostumiseen.¹⁰⁷ Pyöräilyyn mahdollistaa joustava ja liikkuva keho ja pyöräilyn infrastruktuurit mahdollistavat vaivattoman pyöräilyliikenteen, mutta vaivatonta kaupunkipyöräilyä edellyttää myös liikenteen sääntöjen osaaminen sekä muiden ympäristössä liikkuvien liikkeiden ennakointi. Vaikka hyvä pyörätie mahdollistaisi vaivattoman pyöräilyn, siinä on esteitä jotka hidastavat ja vaikeuttavat pyöräilyä. Gibson ja Pick kirjoittavat, että tarjoumia ovat ympäristön toiminnan ja liikkuvuuden mahdollisuuksien ja objektien lisäksi ympäristön asettelu tai asettuminen, kuten erilaiset pinnat, nurkat, kuopat jne.¹⁰⁸

Pyörällä kulkemiseen liittyvät esteet voivat olla maisemassa olevia osia, jotka katkaisevat liikkumisen jatkuvuuden ja häiritsevät muulla tavoin pyöräilyn tuttuutta. Ingold kirjoittaa, että niin sanotut esteet ovat osa maisemaa. Hänen mukaansa esteet kyllä vaikuttavat liikkumiseen ja tilan kokemiseen, mutta niitä ei pidä ajatella mukaan erillisinä objekteina, sillä maisema ei ole sama

¹⁰⁵ Lummaa & Rojola 2016, 23: Michel Callonin (1982) kehittelemässä ja sitä eteenpäin vieneen Bruno Latourin (2005) toimijaverkkoteoriassa dualistinen jako aktiivisen inhimillisen subjektin ja passiivisen ei-inhimillisen objektin raja hämärtyy, jolloin todellisuus muodostuu toimijaverkoista, joissa inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat vaikuttavat toisiinsa.

¹⁰⁶ Gibson & Pick 2000, 15

¹⁰⁷ Spinney 2007, 26; Gehl 2001, 135

¹⁰⁸ Gibson & Pick 2000, 15

asia kuin ympäristö. Maisema näyttäytyy sen asukkaille sellaisenaan eri paikkoina ja kuljettuina reitteinä.¹⁰⁹ Tulkitsen Tuanin näkemyksen valmiista ympäristöstä olevan vastakohtainen maiseman käsitteelle. Hän tekee eron maiseman ja ympäristön välille, kun taas Ingoldin mukaan ympäristö ei ole pelkästään luontoa, kuten maisemakaan ei ole vain symbolinen rakennelma. Evoluutiobiologi Richard Lewontinia (1982) siteeraten Ingold kirjoittaa, että ympäristö on luontoa, joka muodostuu organismeista. Maiseman konsepti vuorostaan painottuu muotoon (form) samalla tavalla, kuin kehon tai ruumiin käsite ymmärretään muotona, eikä pelkästään elävänä olentona. Kaikki kiinnittyy runkoon, joka on jonkinlainen keho. Ingold kirjoittaa, että maiseman muodot eivät ole olemassa valmiina sellaisenaan, eikä myöskään ruumiilliset olioiden muodot maisemassa, vaan ne ovat kehittyneet ja kasvaneet erilaisten suhteiden myötä.¹¹⁰ Näin tulkittuna ympäristön muoto voi olla opittu ajatus esteestä, joka liittyy liikkumisen katkokseen, mutta Ingoldin ajatuksia mukaillen kyseinen "este" on maiseman (kehon) osa, joka on muodostunut siihen luonnonilmiöiden muovaamana, ei-inhimillisen tai ihmisen rakentamana muotona.

Tila ja paikka eivät ole olemassa pelkästään näkyvillä olevan, eikä tarjoumien kautta, vaan kuten Forss kirjoittaa, tilaa on myös tunnelma. Paikan materiaalisuus ja muodollinen rakenne luovat tilalle tunnelman, jota ihminen kokee.¹¹¹ Pauline von Bonsdorffiin (1998) mukaan tilaa olisi hyvä lähestyä fenomenologian lisäksi myös affektiivisena tilana, joka on yhtä kuin paikan tunnelma. Paikan tunnelmaa ja henkeä (genius loci) tutkinut Böhme on erottanut tunnelman ja tunnelmallisen käsitteet toisistaan. Tunnelmallinen on rajattu minästä, kokijasta ja se kuuluu oliolle, abstraktimmalle taholle, joita ovat esimerkiksi yö, vuodenaika tai valaistus. Tunnelma on aina subjektiivinen kokemus, joka määritellään inhimillisen kokijan kautta. Affektiivinen elementti liittyy tapaan, jolla tunnelmaa aistitaan. Böhmen tulkinnassa olioiden olemassaolo (esim. yö, valaistus ym.) luo ympäristölle tietyn tunnelman, jotka muodostavat tilan: Yöllä on oma tunnelmansa ja valaistuksella on oma tunnelmansa, jotka luovat erilaisia tiloja ja tilallisuuksia. Tilallisuus näyttää yhden olion suhteen toiseen välimatkojen ja välitilojen, kuten vuorokaudenajan vaihdosten tai säätilojen kautta, jolloin olion oleminen näyttäytyy läpitunkemattomuutena ja läpinäkyvyytenä. Forss kirjoittaa, että ympäristön valaistus ja värit sekä siellä tapahtuvat rytmien

¹⁰⁹ Ingold 2000, 193

¹¹⁰ Sama

¹¹¹ Tuan 1977/2011, 3 & 6; Forss 2007, 110

mikroliikkeet, kuten erilaiset liikenteen muodot ja niiden liikerytmit, vaikuttavat myös paikan tunnelmaan.¹¹²

4.1. Arkiset tilat

Jokinen on kirjoittanut arjen olevan tilallista, sillä arki ja toisto ankkuroituvat usein kodin merkitykseen. Koti käsitteenä on laaja ja arjessa ollaan kuin kotona. Arkea on myös kodin ulkopuolella siten, että kodintuntua voi olla kodin ulkopuolella paikassa, joka koetaan mukavaksi. Myös teknologia laajentaa ja hämärtää rajaa kodin ja ulkopuolisen välillä. Kotoa tai turvallisesta ympäristöstä tuttu elementti voi olla vieraassa paikassa kodintunnun tekijä. Kodintuntu ja rutiinit muodostuvat ajan ja tilan muokkaamisen kautta, kuten Jokinen kirjoittaa. Hän jatkaa, että kodintuntu sisältää merkityksiä, tuttuuden ja turvallisuuden tunnetta. Feministiteoreetikko bell hooks (1990) on kritisoinut kodintunnun olevan etuoikeutettu ajatus, mutta se on hänen mielestään myös mahdollisuus: vastarinta ja asioiden muuttaminen edellyttävät jonkinlaista kotipaikkaa, mutta kaikille ei kuitenkaan jää tilaa luoda pysyvää kodintuntua, kun koteja tuhotaan.¹¹³

Feministifilosofi Rosi Braidottin mukaan Donna Harawayn määritelmässä ihmisen ja teknologian yhteys on muuttanut tapaa olla ja liikkua. Braidotti kirjoittaa, että liikkuvuus ei kiinnity kodittomuuteen, vaan käsite pohjautuu kuulumisen tunteeseen ja kodin uudelleen luomiseen kaikkialla.¹¹⁴ Vertaan pyörää kodintuntuun, sillä pyörä on teknologinen jatke ihmisruumiille, joka mahdollistaa liikkeen laajuuden ja nopean siirtymisen paikasta toiseen. Pyörä voi joissain tapauksissa ja erilaisista subjektipositioista käsin tuntua kävelyä turvallisemmalla liikkumismuodolta. Näitä tilanteita ovat esimerkiksi tiettyyn vuorokaudenaikaan ja turvattoman tuntuudessa ympäristössä liikkuminen, joista pyörällä pääsee kävelyä nopeammin pois.

¹¹² Forss 2007, 109-111 & 115-116

¹¹³ Jokinen 2005, 28

¹¹⁴ Braidotti 1994, 8

Liikkuvuus ja arkisen tilan kokeminen on sekä fyysistä liikkumista että tilaa jossa ruumiin olemisen tapaa säädellään. Ranskalaisen filosofi Michel Foucault'n mukaan valta on monimutkainen verkosto jonka toiminta-alue on järjestystä sisäisesti rakentavien voimasuhteiden kudelman. Valta on aina tuottavaa eikä ylhäältä alas tapahtuvaa määräysvaltaa.¹¹⁵ Valtaa on siis myös liikkumisen ja ruumiin kontrolli. Reid-Mussonin mukaan rytmit luovat päivittäisiä kurinpidollisia tilanteita, jotka vaikuttavat liikkumiseen ja muuttamiseen. Rytmit heijastavat ja uusintavat intersektionaalisia vallan kategorioita ja rytmit myös edustavat elettyjä tiloja ja paikkoja,¹¹⁶ mikä ilmenee esimerkiksi sosiaalisesti normitetun päivä-yö-aikataulutuksen kautta, tai liikuntavammaisia syrjivän esteellisen katuverkoston suunnittelussa. Itsestäänselviä ja poliittisesti neutraaleilta vaikuttavia arjen liikkumismuotoja ei tulisi siksi käsitellä historiattomasti.

Kävely, niin luontevalta kuin se vaikuttaakin, ei ole vielääkään epäpoliittista, kuten flanöörin alkuperäinen käsite ja siihen liitetty konteksti on näyttänyt. Kuljeskelijan käsitteeseen liitettävä flanööri on alun perin kuvaelma valkoihoisesta, yläluokkaisesta miehestä, kuten Walter Benjamin on määritellyt¹¹⁷ Charles Baudelairen runon¹¹⁸ pohjalta. Kaduilla kuljeskelevat naisflanöösit on yleensä liitetty prostituutioon tai asiattomuuteen ja siten kiellettyyn olemassaoloon. Naiskuljeskelijat nähtiin patriarkaatin määritelmän mukaan epäjärjestyksinä ja likaisina järjestysten ja puhtauden maisemassa.¹¹⁹ Myös modernimpi flanöörin tarkastelu osoittaa kävelyn ja oleskelun poliittisuuden, sillä kuljeskelu arkitiloissa ei ole ollut vain sukupuolikysymys, vaan sen puhtauden ja vaaran alueisiin liittyvät myös erityyppiset kulkijat. Esimerkiksi Cresswellin mukaan sopimattomiksi liikkujiksi luokitellaan yksilöitä sekä ryhmiä, joita ovat kulkijat vailla pysyvää kotia tai ilman asiallista oleskelua.¹²⁰ Kaikki yksilöt tai ryhmät eivät vielääkään tänä päivänä voi kuljeskella kaduilla ja erilaisissa arkisissa tiloissa ilman, että he kohtaisivat häirintää tai kokisivat turvattomuutta.

¹¹⁵ Ilmonen 2011; viittaus Foucault 1999, 69-70

¹¹⁶ Reid-Musson 2018, 882

¹¹⁷ Ortega 2006, 1

¹¹⁸ Baudelaire 1861; suom. Nylén 2011, 287: À une passante/ Ohi kulkeneelle naiselle

¹¹⁹ Elkin 2018, 8; Wilson 1992, 59-60

¹²⁰ Cresswell 2006, 31

Esteettisessä havainnoinnissa tilallista ja liikkeessä tapahtuvaa kodintuntua voi tarkastella pyöräiltynä siten, että ajamisen taidon ja pyörän kautta luodaan merkityksiä arjessa. Kodintuntuun vaikuttaa tilallisen taidon kehittyminen, joka Tuanin mukaan kasvaa, kun ihminen kasvaa ja ymmärrys ympäristöstä lisääntyy.¹²¹ Pyöräillessäni oma opittu liikenteen sujuvuus, vakaalta tuntuva maisema ja vaivaton liikkumiseni tutussa maisemassa toi matkalla kodintuntua. Kehoni oli siis turvassa, eli niin sanotusti kotonaan, kun liikkuminen tapahtui tutussa rytmissä, tutussa paikassa ja oli vakaan tuntuista.

4.2. Arkinen tila leikkikenttänä

Kulttuurintutkija Rita Felski kuvaa arkea jatkuvana muutoksen alueena, sillä se mikä oli äskettäin itsestäänselvää, tulee näkyväksi sen uusissa ja katoavissa muodoissa.¹²² Näin yksitoikkoisuudesta voi fenomenologian avulla etsiä uusia ulottuvuuksia, josta voi löytää leikin ja muutoksen alueita. Filosofin Maurice Blanchot (1987) on Jokisen mukaan kirjoittanut, että arki ja tavallisuus ovat koko ajan niin läsnä, että niitä on vaikea eritellä ja niitä pidetään itsestäänselvyytenä. Fenomenologinen arjen tutkimus pureutuu tähän itsestäänselvyyteen ja tekee arjesta siten näkyvää. Jokinen kirjoittaa, että arjen toisteisuus ilmenee tavoissa, jotka ovat Felskin mukaan tekoja sekä asenteita. Tavat ovat automaattista toimintaa, jotka ovat tylsiksi käyneitä toistoja, joista tulee hajamielisesti ja tahattomasti toteutuvia toimintoja. Näissä tylsiksi käyvissä toistoissa arjen luovuus ja kekseliäisyys mahdollistuvat.¹²³ Arkeen voi luoda irrottautumisen rutiineja leikin ja rituaalien avulla. Lefebvre on kirjoittanut, että mikään kulttuurinen toiminta ei voi paeta arkea, sillä tavanomaisuus ulottuu niihin kaikkeen.¹²⁴ Tulkitsen tämän siten, että toiminto, joka poikkeaa arjesta mutta toistuu säännöllisenä, muuttuu arkiseksi omassa kontekstissaan. Jokisen mukaan arkea on halveksittu sen luulon varassa, että tärkeät ja suuret asiat tapahtuvat aina jossain muualla.¹²⁵ Kulttuurintutkimuksessa on pyritty murtamaan halveksuvaa asennetta arkea kohtaan ja antamaan sille arvostusta. Arkea on tutkittu muun muassa juhlan ja pyhän läpi tarkasteltuna. Felski on käsitellyt arjen näkyväksi tekemistä maagisen poikkeaman kautta ja myös

¹²¹ Tuan 2011, 67

¹²² Felski 2000, 78; Jokinen 2005, 30

¹²³ Jokinen 2005, 7 & 27

¹²⁴ Jokinen 2005, 20; Felski 2000, 92

¹²⁵ Jokinen 2005, 11

kulttuurintutkijat Pasi Enges, Tiina Mahlamäki ja Timo J. Virtanen nostavat arjen näkyväksi juhlan tai pyhän määrittelyn kautta.¹²⁶ Juhla tai pyhä ovat kuin naamiaiset tai leikki, jossa irroittaudutaan arjesta imaginaarin kautta.

Leikkiminen ja pelaaminen tapahtuvat yleensä jonkinlaisessa taikapiirissä (magic circle), joka perustuu hollantilaisen historioitsija Johan Huizingan (1955) käsitteeseen. Taikapiirissä tapahtuva leikki on rajoitettu aikaan, tilaan ja sosiaalisuuteen. Jaakko Stenros ja Markus Montola esittävät laajempaa käsitettä taikapiirille, jossa leikilliset toiminnot eivät ole rajoitettuja. Pervasiivisessa pelaamisessa toiminta on leikin varjolla tapahtuvaa ja voi olla siten esimerkiksi poliittista toimintaa,¹²⁷ jollaiseksi esimerkiksi Kriittisiä pyöräliikkeitä¹²⁸ voisi nähdä. Huizinga on kirjoittanut, että

[m]uotonsa puolesta leikkiä siis voi nimittää vapaaksi toiminnaksi, jonka leikkivä käsittää tavallisen elämän ulkopuolella olevaksi – “eihän sitä tarkoiteta” – mutta joka siitä huolimatta voi saada hänet täysin valtoihinsa, johon ei ole liittynyt mitään aineellista edun tavoittelua ja josta ei saavuteta mitään hyötyä. Leikki tapahtuu tietyn ajan kuluessa ja tietyssä paikassa määrättyjen sääntöjen mukaan järjestyksellisesti. Se luo yhteenliittymiä, jotka puolestaan kernaasti verhoutuvat salaperäisyyteen tai naamioitumalla erottuvat tavallisesta maailmasta.¹²⁹

Tällaiset käytännöllisyydet muodostavat oman taikapiirin, jossa ovat omat säännöt: pyöräilijöiden kesken leikin taikapiiri muodostuu autoliikenteen keskelle, pyöräilijöiden keskinäisessä vuorovaikutuksen ymmärryksessä ja omina liikkeiden salakielinä. Suunnitellusta poikkeavaisuutta ei tule siten nähdä jonkinlaisena sääntöjen rikkomisena tai rikoksenkaltaisena ominaisuutena, vaan mahdollisuutena ja uuden luomisena. Pyöräilytutkimuksessani itse havainnointi on ollut osa leikkiä. Pyöräillessä saatoinkin myös päättää yllättäen, menenkö totuttua reittiä, vai teenkö äkkikäännöksiä toisille teille. Joillain pyörämatkoillani muutin reittiäni tietoisesti testatakseni,

¹²⁶ Felski 2000, 79; Enges, Mahlamäki & Virtanen 2015

¹²⁷ Stenros & Montola 2009, 141-142; kts. Furness 2005

¹²⁸ Furness 2005, 1-5: Kuukauden viimeisenä perjantaina toteutettava Kriittisen pyöräliikkeen (Critical Mass) idea on ottaa pyörällä haltuun autovaltaisia liikenneväyliä ja kritisoida kevyen liikenteen turvattomuutta. Liike on samaan aikaan karnevalistinen ja samaan aikaan se on poliittista toimintaa joka on vaatinut konfliktinsa.

¹²⁹ Stenros & Montola 2009, 142; Lainaus Huizinga 1955, 23

millaisia vaihtoehtoisia reittejä voisin kulkea samaa päämäärää kohti. Sen lisäksi tuntemattomille teille poikkeaminen oli taikapiirin muodostamista totunnaisen reittikartan sisällä.

Vieraudentunnun hakeminen ja uusien paikkojen löytäminen oli yksi leikkimisen muoto tutkimuksessani.

Leikkiä voisi verrata pyhään tapahtumaan, jossa usein erottaudutaan maallisesta olemassaolosta ja voidaan suorittaa jonkinlainen rituaali, jota arjessa harvemmin tapahtuu. Pyhä rituaali voi olla uskonnollinen tai ei-uskonnollinen arjen lomassa tehty tehtävä, kuten ennen tiettyä toimintaa edeltävä aktiviteetti, joka esimerkiksi tuottaa onnea. Tällaisten toisteistenkin rituaalien sisälle voi alkaa muodostua omia arkisia tapoja, jotka vaativat omat rutiininsa ollakseen muusta arjesta poikkeavia tapahtumia. Toisteista arkea ja sen rutiinia voi ravisuttaa tietoisten poikkeamien avulla jo arkitoiminnan sisällä esimerkiksi käsitteellistä kulkemisen tapaa hyödyntäen. Omassani se tapahtui siten, että reitillä tietyt kohdat valikoituivat toistuviksi seurannan ja havainnoinnin kohdiksi, joita myöhemmin tulkitsin ja analysoin. Esimerkiksi Rautpohjankatua pitkin pyöräillessäni tien kunto sekä maiseman värimaailma olivat yksi toistuva havainto pyöräilypäiväkirjassani. Tällaisesta toistuvasta seurannasta muodostui rituaalinomainen toiminta, mikä loi hetkellisen poikkeaman rutiinikyllästeiseen omaan arjen toimintaan.

Kulttuuriantropologi Mary Douglas on tutkinut rituaaleja ja rajanvetoja puhtauden ja lian kautta. Hänen mukaansa rituaaleissa tunnustetaan epäjärjestyksen mahti. Epäjärjestys on kaavojen rikkoja, mutta toimii myös niiden rakentamisen raaka-aineena. Järjestys edellyttää rajoituksia ja kaavoja, epäjärjestys on rajoittamatonta eikä siten kaavamaista, mutta sillä on lukuisia kaavojen muodostumisen potentiaaleja.¹³⁰ Rituaali ja arjesta irroittautuminen ovat siis tavallaan leikin muoto, joka ravisuttaa järjestystä järjestyksessä. Leikistä kirjoittanut historioitsija Johan Huizingan (1955) mukaan leikillä on aikaraja, mutta se myös rajoittuu paikkaan kirjaimellisena tai symbolisena merkityksenä:

[n]iin kuin muodollisesti ei ole mitään eroa leikin ja pyhän toimituksen välillä, ts. niin kuin pyhä toimitus tapahtuu samoin muodoin kuin leikki, niin ei pyhitetty paikka

¹³⁰ Douglas 1966/2005, 156; katso myös Lefebvre 2004, 94

myöskään eroa leikkipaikasta. Areena, pelipöytä, taikakehä, temppele, näyttämö, valkokangas, tuomioistuim ovat kaikki muotonsa ja tehtävänsä puolesta leikkipaikkoja, so. pyhitettyä maankamaraa, erotettua, aidattua ja vihittyä aluetta, jossa ovat voimassa omat erityiset säännöt. Tämän tavallisen maailmamme piirissä ne ovat hetkellisiä maailmoja, itseensä sulkeutuneen toiminnan näyttämöitä.¹³¹

Näen Douglasin epäjärjestyksen, Huizingan leikin ja Lefebvren rytmihäiriön käsitteiden resonoivan toistensa kanssa, sillä rytmihäiriön ohimenevyys luo uusia mahdollisuuksia ja tarjoumia. Douglasin epäjärjestyksen määritelmää soveltaen yhdistän rytmihäiriön kaavoittuneisuudesta vapaaksi kentäksi, jossa on mahdollisuuksia rytmin jälkeisten uusien rytmien luomiseen. Douglasin epäjärjestys symboloi sekä vaaraa että voimaa, samoin voi lukea Lefebvren rytmihäiriön tekevän. Rituaalit voidaan siis nähdä epäjärjestyksinä, jotka poikkeavat arjen rationaalisesta kontrollista. Epäjärjestyksestä arkeen palaavalla on Douglasia mukaillen *voima, jota itsensä ja yhteisönsä kontrollissa pysyttelevät eivät voi saavuttaa*¹³². Tutkimuksessani esteiksi koetut rytmihäiriöt loivat leikkitalan edellämäin tavalla. Vaikka esteet pysäyttivät ja katkaisivat liikettä, ne olivat myös kehollisia ja koreografisia pulmanratkaisun paikkoja.

Arkkitehtuuri on tehnyt tehtävänsä tilan mahdollisuuden kuvitelmiin. Massey kirjoittaa, että aikaisempien Situationistien ajattelu tilasta leikkinä mahdollistivat rakennukset tiloiksi, joihin voi luoda odottamattomia ja yllättäviä suhteita. Rakennuksia voi siten ottaa käyttöön tavoilla, joihin niitä ei ole ajateltu. Tämänkaltaiset ympäristön tutkimukset ja seikkailut jatkuvat arkkitehtuurissa, johon Situationistit ovat toiminnallaan vaikuttaneet. Masseyn mukaan tilan mahdollisuus perustuu pysyviin tilallisten rakenteiden muutokseen, eli sattumanvaraisiin vuorovaikutussuhteisiin. Valmiiksi asetellut tilat sisältävät sattumanvaraisuuksia, samanaikaisia sattumien sarjoja ja ennalta suunnittele mattomia kaaoksia. Tilan yllätyksellisyys tulee ilmi, kun tilan läpi kuljetaan, sillä kaikesta tilasta löytyy sattumanvaraisuutta ja heterotopian elementtejä, kun niitä osaa etsiä.

¹³¹ Stenros & Montola 2009, 143; Lainaus Huizinga 1995, 19-20

¹³² Douglas 1966/2005, 156-157

Situationistit pyrkivät toiminnallaan tällaiseen löytämiseen ja valmiin tilan kyseenalaistamiseen. Suljetuksi ajatellusta tilasta löytyy aina jokin uuden mahdollisuuden mentävä aukko.¹³³

Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin (1987) rihmastomaisuuden käsite ja Situationistien kaaoksen kartografia luovat paikalle yllätyksiä ja ajatus rihmastomaisesta asenteesta kaupunkia kohtaan on yksi leikkimisen keino, jolla tuotetaan muuttuvaa tilaa. Massey kirjoittaa, että länsimaiset valmiiksi piirretyt ja valmiiksi paikoiksi paketoituneet kartat eivät jätä sijaa näille yllätyksille.¹³⁴ Kaaoksen kartografiaan voi muodostaa oman rytmin valmiina olevaan sosiaaliseen järjestykseen. Valmiiksi rakennettua arkkitehtuuria voi, kuten edellisessä kappaleessa kävi ilmi, hyödyntää uusien ja yllättävien paikkojen löytämisenä. Rakennettu ympäristö toimii tällöin leikkikenttänä sosiaalisen ajankulun alueella. Sellaiset hetket kuin yöt luovat eri tilaa kuin päivä esimerkiksi sosiaalisen rytmin kentällä. Se mikä tuntuu tutulta valoisalla, voi tuntua vieraalta yöllä. Saman paikan uudet kohteet tuovat uuden suhteen paikkaan. Näin myös omaan henkilökohtaiseen sosiaaliseen rytmiin ja arkitilaan voi muodostaa leikkipiirin.

4.3. Tilojen rytmit ja rytmianalyysin muodostuminen

Jokaisessa tilassa ja havaittavassa paikassa on rytmejä. Lefebvre on kirjoittanut piiloon jäävästä koneistosta rytmien muodostumisesta. Rytmipiikki näkyvän koneiston taakse ja jotta laitteen rytmejä voi tarkemmin eritellä, se vaatii ymmärrystä laitteesta ja sen rakennelmasta.¹³⁵

Tutkimuskontekstissani näen koneiston piilevän esimerkiksi lineaarisen rytmin liikkeessä siten, että ihmisistä ja muista liikkuvista osista muodostuva liikenteen virta luo rytmin, joiden erottelu onnistuu, kun rytmin mukaan heittäytyy. Liikennevirta on tässä tapauksessa se laite, jonka erilliset osat täytyy tunnistaa, jotta voi tunnistaa rytmejä tiloissa.

¹³³ Massey 2007, 112-117

¹³⁴ Massey 2007, 111

¹³⁵ Lefebvre 2004, 7 & 15: Karl Marx on kirjoittanut muutoksista jonka on aiheuttanut ihmistoiminta ja keksinnöt, muttei nähnyt tämän muutoksen tuottamisessa rytmejä. Marxin ajattelu inspiroi Lefebvrea löytämään rytmejä näiden muutosten ja toistojen tuottamisessa.

Havaitsemani rakennukset, kuten esimerkiksi uimahalli, samoin kuin muutkin funktioidensa mukaan näkemäni rakennukset ovat toimineet havainnoissani maamerkkeinä, joiden avulla olen paikantanut oman sijaintini. En ole varsinaisesti kiinnittänyt huomiota rakennusten olemuksiin, vaan etumaisemanani¹³⁶ on ollut kuljettu tie ja sen lähiympäristö. Rakennuksen arkkitehtuurin eri osia tarkastelemalla maisema voisi näyttäytyä uudenlaisena, kun rakennuksen muoto muuttuisi yksityiskohtaisemman erittelyn myötä. Rakennusten muodot kuitenkin muuttuivat, kun oma kehoni liikkui, näkökenttä ja -kulma vaihtuivat liikkeen myötä. Liikkeen ja näkökulman vaihdos paljastivat rakennuksen moniulotteisuuden. Suhtauduin rakennuksiin kuitenkin vain kauppoina, parkkipaikkoina, tenniskenttinä ja niin edelleen mutta jokaisella muodolla ja funktiolla, kuten kaupalla tai tenniskentällä, on oma rytmensä. Rakennukset, kuten kaikki muukin rakennettu ympäristö, kätkevät sisälleen omat rytminsä, valaistukset, tunnelmat, maailmat ja niin edelleen. Kaupan aukiolo vaikutti sen välittömässä läheisyydessä tapahtuvaan liikkeiden ja asioinnin rytmiin eri tavoin lounasaikana ja iltana.

Reid-Musson kirjoittaa, että rytmianalysissaan Lefebvre pysyttäytyi biologisessa, eletyssä kehossa, sillä tarkkaillessaan kadun elämää ikkunastaan hänen tarkkailunsa lähtökohtana olivat tarkkailijan omat aistit ja niiden erottelut. Näillä erotteluilla Lefebvre pyrki selkeyttämään yksityiskohtia, joita rytmit tuovat esiin.¹³⁷ Rytmien tutkija Paul Simpson (2008) on kirjoittanut, että Lefebvre keskittyi tutkimuksessaan liikaa ruumiin tietoteoreettiseen ja sosiaalisen normin näkökulmiin, eikä niinkään todelliseen ruumiilliseen kokemukseen ja ruumiin kykyyn suhtautua affektiivisesti muihin rytmeihin. Lefebvre kyllä tunnisti ruumiillisen rytmin, mutta käsitti sen opitun käytöksen toimintana. Simpson kirjoittaa, että keho tuottaa paikkaa samalla kun sopeutuu siihen, mutta se ei välttämättä osu samaan linjaan muiden rytmien kanssa.¹³⁸ Tutkimuksessani tämä on tullut ilmi ruumiin sopeutumisessa vuodenajan ja säätilailmiöiden tahtiin ja omaan liikkumiseen näissä syklisissä rytmeissä.

¹³⁶ Jokinen & Veijola 2003, 259-260; viittaus Tuan 1977: Se mitä nähdään, riippuu katsojan asennosta: jotain jää takalalle, jotain jää pois havaintokentästä, vaikka se olisi aivan edessä. Tuan on määritellyt maiseman katsojan valintoja etumaisemaksi ja takamaisemaksi. Tuanin etumaisema on usein visuaalista ja siten konkreettisesti käsitettävää.

¹³⁷ Reid-Musson 2018: 884; katso myös Edensor 2010, 4

¹³⁸ Edensor 2010, 5; katso myös Lefebvre 2004, 39

Lefebvren rytmianalyysi on proseduuri, jossa abstraktista tulee konkreettista. Samassa paikassa on aina jotain uutta, vaikka se vaikuttaisi säännönmukaisuuden, rajoitusten tai pysyvien elementtien kentältä. Sosiaalinen tila¹³⁹ ja ajan muutokset dominoivat ja muodostavat rytmin, jolloin rytmi on tilan ja ajan tuomien muutosten tuotosta.¹⁴⁰ Uudet ilmenemiset samoissa paikoissa ovat konkreettisia mutta myös jokaiselle kokemushetkelle ainutlaatuisia. Lefebvren rytmit jakautuvat kolmeen eri rytmityyppiin.¹⁴¹ Kevyt liikenne, jonka liikkuvat osat muodostavat keskenään tasapainoisen vuorovaikutuksen liikenteessä, on eurytmiaa. Liikenteessä jokaisen toimijan liike on tilallista taitoa ja ajoitettua. Liikkeet kohtaavat muiden toimijoiden liikkeitä, jotka yhteisymmärryksessä antavat toisilleen tilaa ja mahdollistavat liikenteen sujuvuuden. Jos pyöräliikennettä katsoisi kaukaa, se olisi kuin tasaista ja muuttuvaa virtaa maisemassa. Havaintojeni mukaan pyöräilyn eurytmiaa oli ruumiillinen varmuus liikkeessä, johon vaikuttivat muiden liikkujien liikkeiden tunnistaminen ja vuorovaikutuksen taju, sekä maiseman liikkumattomien elementtien tunnistaminen ja väistäminen. Näiden lisäksi pyöräliikenteen tasaisuuteen vaikutti säätilan luoma kehollinen tuntu. Asfalttimaa, joka oli kuiva, märkä tai hiekoittamaton, vaikuttivat rytmin tasaisuuteen. Loskainen maa tai runsaasti hiekoitettu maa toivat katkoksia ruumiilliseen varmuuteen.

Enges, Mahlamäki ja Virtanen kirjoittavat, että arjen vääristymät tulevat ilmi, kun tuttu ja turvallinen arjen rutiini muuttaa yhtäkkiä muotoaan tai sen jatkumo katkeaa yllättäen. Toisteinen arjen rytmi kohtaa säröjä ja arki häiriintyy väliaikaisesti.¹⁴² Edellä kuvailtu pyöräilymaasto sekä esteet maisemassa, kuten hankalasti väistettävät kanssakulkijat loivat arrytmioita havaitsemaani liikenteeseen ja näin toivat ilmi itsestään selvän arkisen pyöräilymaiseman vääristymän. Arrytmia on muutos tasaisessa rytmissä. Koska pyöräliikenne oli tutkimuksessani jatkuvaa esteiden väistelyä, maanpintojen muutosta sekä niiden tunnistamista, siihen limittyi useita polyrytmian hetkiä. Enges et al. kirjoittavat, että koska arki on usean yhtäikäisen tapahtumien tila, särö on osa laajempaa arkikokonaisuutta. Vääristymän pitkittyessä siihen tottuu ja vieraasta tulee normaalia tai osa yleistä elämismaailmaa, joka voi korvata edellisen normaalitilan.¹⁴³ Polyrytmia sisältää

¹³⁹ Sosiaalisella tilalla tarkoitan ihmisliikenteen rytmejä

¹⁴⁰ Lefebvre 2004, 5-7

¹⁴¹ Lefebvre 2004, 16-17

¹⁴² Enges, Mahlamäki & Virtanen 2015, 63

¹⁴³ Enges, Mahlamäki & Virtanen 2015, 63

useita rytmejä samassa tilassa. Pyöräliikenteen seassa olevat muut liikennemuodot muodostavat useita omanlaisia toimintojaan pyöräliikenteen maisemassa: kävelijät seuraavat omia sääntöjään, autoilijat omaansa ja niin edelleen. Näiden liikkeiden sisällä muodostui jatkuvia polyrytmejä, eurytmejä sekä arrytmejä, joista tuli uusia tasaisia rytmejä.

Rytmin toisto, joka pohjautuu luonnolliseen ja kosmiseen, on syklistä. Sitä ovat muun muassa vuorokaudenajat ja vuodenajat. Pyöräilyyni vaikutti muun muassa liikkumisympäristöni muu ihmisliikenne, kuten pyöräilijät, kävelijät sekä autoilijat. Päiväsaikaan hiljaisempi liikenne mahdollisti sujuvamman pyöräilyn, jolloin esimerkiksi suojateiden ylitykset olivat huolettomampia, koska autoliikenne oli vähäisempää. Päiväsaikaan muun kevyen liikenteen väistely oli lähes olematonta, koska ruuhkaa ei ollut. Iltapäivän liikenteessä näkyi esimerkiksi työajan loppuminen, jolloin tiet, joilla pyöräilin, olivat runsasväkisempiä. Autoteiden liikenne oli tiettyyn aikaan iltapäivällä runsaampaa kuin päivällä. Tällaiset lineaariset, eli säädellyt sosiaaliset rytmit, jotka perustuvat kellonaikoihin ja vastaavankaltaisiin inhimillisesti määriteltyihin aikoihin, vaikuttivat eri aikoina omaan pyöräilyvalppauteeni ja -tapaani. Lefebvre on painottanut, että syklinen ja lineaarinen rytmi eivät ole toisistaan erillisiä, vaan ne riippuvat toisistaan ja tukevat toisiaan erityisesti urbaanissa ympäristössä.¹⁴⁴ Urbaani erottuu muusta maisemasta usein geometrisesti reunustettuna alueena, joka on estetisoitu, kuten Rob Krier on luonnehtinut urbaania morfologiaa.¹⁴⁵ Tutkimukseni alue sisältyy harkitusti aseteltuun rakennelmaan, jossa on vilkas väestö ja sille ominainen rytmi. Tämä rakennelma on kaupunki-infrastruktuuria, jonka kulkijoilla on tietynlaisia maneereja olemisen tavassa tietynlaisella alueella. Tutkijana olen tämän rakennelman kaupunkilainen asukas, joka tutkii muita kaupunkilaisia ja asukkaita sekä urbaania tilaa elementteineen.

¹⁴⁴ Lefebvre 2004, 30

¹⁴⁵ Krier 1979, 15

5. PYÖRÄILLYT RYTMIT

5.1. Rytmit ruumiillisena kokemuksena

Pyöräilyhavaintoni alkoi vuodenaikana, jolloin ei vielä ollut lunta ja säätila oli vaihtelevaa. Pyöräilyn tuomat aistikokemukset olivat moninaisia, mikä johtui muun muassa siitä, että asfaltin pinnalla tapahtui muutoksia jatkuvasti. Esimerkiksi märällä säällä pyöräilyä olen kuvaillut kevyen tai sileän tuntuiseksi. Sileältä tuntunut tie ja liikkumisen kepeys ovat olleet siis lähes synonyymeja keskenään. Kevyt liikkuminen on tarkoittanut sitä, etten ole tarvinnut pyörän polkemisessa jatkuvasti fyysistä voimaa, vaan pyörä on liikkunut hetken ajan itsestään ruumiin tuottaman liikkeen jälkivaikutuksesta. Kevyt tie voi viitata myös loivaan alamäkeen tai suoraan tiehen. Pyörän ominaisuudet, kuten renkaan ilman määrä, vaikuttivat myös maan pinnan tuntoaistikokemukseen, sillä tyhjenevä pyöränrenkas toi maan karheuden lähemmäs kehoa, ilma renkaan ja maan välissä ylläpiti pyöräilyn mukavuutta ja keveyttä, sekä samalla etäisyyttä ympäristön kosketukseen, kuten olen päiväkirjassani kirjoittanut:

Loiva ylämäki ei tunnu märällä kelillä yhtä raskaalta kuin kuivalla. Maa tuntuu liukkaalta, eikä pyörän hieman tyhjentyneet renkaat häiritse tai tunnu yhtä paljon kuin pari päivää sitten.¹⁴⁶

Erilaiset maan pinnat tai tien pintamateriaalit, muuttivat ajamisen tuntua. Pienetkin kohoumat ja muutokset maan pinnassa tuntuivat pieniltä hypähtelyiltä. Maanpinta tuli ilmi aistien kautta myös siten, että hiekoittamaton maanpinta ei kuulunut. Se ei rapissut kuten kuivan maan hiekka renkaiden alla, eikä tie tuntunut yhtä epätasaiselta. Erityisesti kuivalla asfaltilla sora-aines oli tuntoaistin rytmiä muuttava. Hiekka ja sora olivat eräänlaisia arrytmioita tuntoaistissa: ne tärisyttivät koko kehoa ja olivat usein raskaammilta tuntuvia kohtia, jotka vaativat ruumiillista liikkeen tuottamista. Polkeminen on mainittu havaintopäiväkirjassani silloin, kun maa on ollut

¹⁴⁶ Ote pyöräppäiväkirjasta

kuivaa ja epätasaisuudet ovat tuntuneet herkemmin. Erilaiset pyöräillen koetut maanpinnan tuntorytmit kulkeutuivat ruumiilliseen tietoisuuteen satulan ja pyörän ohjaustankojen kautta, mutta myös jalkapohjissa polkimien läpi.

Pyöräteiden linjat ja käännökset tuntuivat kehossani. Kartalle piirretty tie on suoraviivainen, mutta todellisuudessa suoralta näyttävä tie oli täynnä monenlaisia rytmikatkoksia. Mäet ja alamäet pyöräreiteilläni tuntuivat kehossa liikkeiden raskautena ja keveytenä, säätilan mukaan myös epävarmoilta tai turvallisilta paikoilta. Toiset tiellä liikkujat ja esimerkiksi Jyväskylän Kauppakadun pihakadulla olevat elementit olivat suoran tien liikkeen hidasteita. Sisäistetty karttatieto paikansi ruumiini alueisiin, joilla pyöräily tapahtui: tiesin ennakkotiedon perusteella automaattisesti, missä olen, mihin suuntaan minun on ohjaututtava ja mitä on varottava, jotta pääsisin määränpäähän. Siltikin sääilmiöiden ja vuorokaudenaikojen muokkaama maisema sai etsimään reitiltä uusia eteenpäin vieviä liikkeen taitoja. Tuttujen teiden käännöksissä oli aikaa havainnoida maisemaa, koska se oli opittua ja tuntui siksi turvalliselta ja vakaalta. Siten myös liikkuvan pyöräilijän kehoni tuntui vakaalta.

Päivittäinen kulkeminen työskentelypaikkaan on ollut arjessani automaattinen, hajamielinen ja toistunut teko. Reitillä yksittäiset liikkeet, jotka olivat alkuun vieraita, alkoivat muotoutua takalalla tapahtuviksi toistoiksi. Siinä missä joidenkin arkkitehtonisen rakenteiden läpi pujottelu saattoi olla alkuun este ja ruumiilliseen tietoisuuteen vaikuttava liikkumista hankaloittava elementti, kehittyi pyöräilyn jokapäiväisen toiston myötä liike, johon kehoni oppi ja tottui. Se valmistautui ennakoimaan pujottelun välit sekä mahdolliset yllätykset, joita tiesin tulevan. Yllätyksiä olivat esimerkiksi säätilasta johtuva ilmiö, johon en ollut tottunut, kuten liukas tai muuten vaikeakulkuinen maa. Myös muut ihmiset jotka kulkivat samaa pujoteltavaa välikköä, olivat hajamielisyyden katkoksia ympäristössä, jotka ilmenivät ruumiillisuudessa.

9.10.2018: En joudu pysähtymään vaan pyöräilen leikkikentän ja uimahallin ohi puikkelehtien palotie-puomin ja muurin välistä. Miksi tämän kohdan pitää olla aina yhtä hankala, ajattelen.

17.11.2018: Tulen puomille, joku muu tulee siinä vastaan, hidastan hieman, ettei tarvite nousta pyörän selästä, pujelehdin puomien välistä hiekkatielle ja ajelu on kuin samettisella maalla muttei kömpelön pehmästi.¹⁴⁷

Hallittu ja varma kehoni mahdollisti sen, että esimerkiksi käänöksissä ja yleisemmin ajamisen toiminnassa oli aikaa havaita maisemassa tapahtuvia ja olevia asioita. Ilman lämpötilan muutokset tulivat ruumiini tietoisuuteen niin ilmavirran, kuin sääilmiöiden vaikutusten myötä muuttuneiden maanpintojen kautta. Koska liukas maa tuntui kehossani epävarmuudelta, se vaikutti maiseman tunnelmaan. Kulkemiseeni liittyi nyt suorituksen tuntu ja halu päästä pois vaikeasta maastosta varmalle maalle. Kulkeminen oli liukkauden vuoksi katkonaisen tuntuista, vaikka se oli jatkuvaa liikettä ja pakolliset pysähtymiset, hidastelut ja väistelyt liittyivät liikenteen koreografiaan ja liikenteen sääntöjen mukaan liikkumiseen. Katkokset olivat talven lähestyessä herkempiä kuin aiemmin, koska kehoni oli enemmän varuillaan. Ruumiilliset säröt tutussa arkiliikkumisessa ja -maisemassa tulivat ilmi myös, kun maisemanmuutokset vaikuttivat pyöräilykehooni, jonka täytyi opetella muuttunut reitti ja sen säännöt uudelleen. Tämä särön mukana tullut rytmihäiriö unohtui, kun uudesta pyöräreitistä tuli osa tasaista arjen rytmiä, eli tavallisuutta. Aloin suhtautua toistuviin arkireitteihini ja siinä ilmituleviin hankaluuksiin kehollisina tehtävinä, joiden läpi kuljin, kun kehollinen liike uudessa ja oudossa tilassa kehittyi ja improvisaation taito kasvoi. Lopulta pyöräilykauteni päättyi siihen, etteivät ruumiini affektiiviset kyvyt ja vuodenajan tuomat ilmiöt enää kohdanneet.

5.2. Saman vuodenajan useat rytmit

Maiseman vuodenaikamuutoksen seuraaminen tapahtui niin orgaanisten ja luonnonilmiöinä esiintyvien olioiden kautta, kuin edellä kuvattuina ruumiillisina aistikokemuksina. Näennäisen staattiset puut elävät ja pudottavat lehtensä, jotka muuttavat väriään vielä putoamisen jälkeen. Myös muut ihmiset ovat maiseman vuodenajan merkitsijöitä, sillä havainnointini aikana syystakit vaihtuivat talvitakkeihin, rakennuksiin ilmestyi kuuraa ja niin edelleen.

¹⁴⁷ Ote pyöräpäiväkirjasta

Vuodenaikamuutokset näkyivät teillä siten, että ne muuttivat muotoaan säätilan vaikutuksesta vaihteleviksi. Sateen jälkeen ilmestyi lammikoita, joita väistelin; kuivalla suoralla tiellä ei ollut maanpinnan väisteltäviä kohtia. Toisinaan tiet olivat vaikeakulkuisia liukkauden vuoksi, jolloin tien kuntoa pyrittiin ylläpitämään hiekoittamalla. Joskus lumi vaikeutti liikkumista pyörällä, jolloin kyseeseen tuli kävely. Luminen maa muutti jatkuvasti muotoaan, mihin vaikutti säätilan lämpö. Ympäristö muuttui, kun lumi peitti asfaltin ja hiekan ja muodosti siten samanlaisena massana levittäytyvän maanpinnan, jolloin se vaati samanlaista hiekoituskäsittelyä tiettyihin kohtiin. Tämä muodosti maisemaan mustankirjavia käytäviä. Näennäisestä monotonisuudesta huolimatta luminen maa oli täynnä erilaisia pintoja riippuen ilman lämpötilasta ja veden olomuodosta, mikä vaikutti pyöräilyn sujuvuuteen.

Joidenkin paikkojen kohdalla vuodenaikarytmi ilmeni näkyvinä toimenpiteinä. Reittini varrella ollut tenniskenttä, jossa ei ollut enää pelitoimintaa havaintokauteni aikana, laitettiin talvikuntoon. Se oli merkki siitä ettei tenniskenttää tule käyttämään kukaan ihminen seuraavien kuukausien aikana. Se puolestaan merkitsi sitä, että aikaisemmin nähdyt ulkoiset aktiviteetit maisemassa vähenevät. Myös matkani varrella olleen jalkapallokentän toiminta hiljeni talven lähestyessä. Vielä havaintoaikanani siellä oli harjoituksia ja pelejä. Kun ilma kylmeni ja maa muuttui jäiseksi ja lumiseksi, kenttä oli useammin hiljainen. Hiljaisen kauden jälkeen kentälle luotiin uusi funktio hiihtomaana, mikä puolestaan näkyi lumeen ajettuna latuna. Saman paikan tunnelma muuttui sen vilkkauden ja käyttötavan mukaan. Talvikuntoon laitettut paikat eivät myöskään olleet täysin toiminnatta, sillä niissä alkoi näkyä lumentulon myötä muiden eläinten jälkiä, joita ei lumettomassa maassa näkynyt. Ne olivat niiden kulkuväyliä ja jäljet muodostivat paikalle oman rytmin, joka ei näkynyt sen hetkisinä liikkeinä, vaan niiden jälkeen jääneinä merkkeinä.

5.3. Vieras ja arrytminen tila

Rytmi pyöräilymaisemassa muuttuu jatkuvasti saman matkan aikana. Samassa paikassa syklisen muutoksen vaikutuksia ovat esimerkiksi vuorokaudenajan luomat tunnelmat ja vaikutukset pyöräilyyn, tai elementit maisemassa. Arkireitin ja ei-arkisen reitin ero pyöräilykokemuksessani

tulivat esiin siten, että jos pyöräilin alueella, jossa olin pyöräillyt tai kävellyt vain valoisalla, pimeällä sama ympäristö oli vieras, kunnes vastaan tuli jokin tuttu elementti, kuten tietty rakennus tai muu maamerkki, joka merkitsi ympäristön tiettyyn paikkaan. Tuanin mukaan paikan identiteetti ja aura muuttuvat, kun paikalle tulee uusi merkitys tai siitä paljastuu uutta tietoa, jolloin katsominen ja suhde niihin muuntautuu toisenlaiseksi. Tuan on kirjoittanut, että päästäkseen ulos oudosta ympäristöstä visuaaliset merkit ja mielikuvakartat sekä käsinkosketeltavat liikeaistilliset pinnat auttavat liikkumisen sujuvuuteen. Särön tilassa ja vieraassa tilassa ympäristön merkkejä tunnustetaan ja kun niistä tulee tuttuja, varmuus liikkumiseen kasvaa ja tilasta tulee arkinen.¹⁴⁸ Ei-arkisissa paikoissa, eli vierauden keskellä ympäristöni havainnointini kanavoitui mielikuvakartan luomiseen, yritykseen paikantaa itseni tutun ympäristökokonaisuuden kontekstiin. Olihan kuitenkin pohjimmiltaan tiedossa, että vieras kohta on pieni vieras osa tuttua maisemaa ja jostain löytäisin itseni takaisin järjestyksen karttaan. Huomasin havaintoni aikana, että myös tutusta paikasta muodostui outo tila, kun paikan ominaisuuksien tarkkailu oli tietoista ja erittelevää: asioita jotka olivat aina olleet osa maisemaa, saivatkin uusia merkityksiä.

Kun eksyin pimeään aikaan pyöräilyllä vahingossa vieraalle alueelle tutussa maisemassa, tunsin sisäistä kaaosta. Paikka tuli todeksi, kun sille oli nimi tai kun ympäristöstä löytyi jotain tuttua, siis turvallista, kuten tutun ruokakaupan valokyltti horisontissa.

Ajan suoraa tietä vähän matkaa, näytän käsimerkkiä vasemmalle ja käännyn pienesti mutkittelevalle ylämäkitielle. Tie haarautuu oikealle, mutta jatkan suoraan vasemmalle ja tulen taas tienhaaraan enkä ole varma mihin minun pitäisi mennä koska ympärillä on epämääräistä pimeyttä ja vierasta ympäristöä, on myös pimeää. Käännyn kuitenkin vasemmalle intuitioni vuoksi ja pyöräilen taas pientä loivaa ylämäkeä. Ohitan taas kävelijät, jotka ohitin alikulkutunnelin kohdalla, mutta tällä kertaa menemme vastakkaisiin suuntiin. Näen remonttiaitoja ja hämmennyn hetkeksi, tulen mutkittelevalle tielle ja näen kerrostaloja, jonkinlaisen autoparkkirakennelman ja ajan varovaisesti eteenpäin. Näen S-marketin sinisen

¹⁴⁸ Tuan 2011, 4 & 70-72

*valon ja jatkan matkaani turvallisin mielin eteenpäin, tulen tutulle tielle, pimeässä en tuntenut tätä reittiä.*¹⁴⁹

Pyöräilyn tasainen rytmi katkesi hetkeksi, kun yritin hakea ja löytää vieraasta paikasta tuttua elementtiä, joka antaisi viitettä omasta suunnasta ympäristössä.

Vieraassa ympäristössä¹⁵⁰ omasta arkimaisemasta tutut elementit tulivat esiin eri tavoin, kuin tutummassa ympäristössä. Omassa arkimaisemassa tällaiset ominaisuudet saattoivat jäädä huomiotta, kun ei-arkisessa ympäristössä ne kiinnittävät huomion. Graffitit olivat yksi esimerkki tällaisesta. Seminaarinmäen ja Rautpohjan alueen rakennusten seinät suorastaan loistivat graffitien poissaololla, mutta niitä on ollut matkan varrella olevissa sähkökaapeissa, bussipysäkeillä ja katulamppujen pylväissä. Arkimaisemassa liikkuessani en kuitenkaan ole maininnut niitä pyöräpäiväkirjan sivuilla, vaikka niiden olemassaolot olivat tiedossa. Sen sijaan ympäristössä, jossa kuljin harvemmin, graffitit kiinnittivät huomion ja ne olin myös maininnut havaintopäiväkirjassa.

Pyöräpäiväkirjastani käy ilmi, että aikaisemmin tutuissa maisemissa selkeä maisema muotoutui uudelleen myyttiseksi paikan muutoksen myötä, kuten Kankaan alueella tehdystä merkinnästäni käy ilmi: pyöräillessäni puoliksi vieraassa ympäristössä Jyväskylän Kankaan alueella maisema oli muuttunut siitä, kun olin ollut siellä ensimmäisen kerran. Vaikka olin pyöräillyt alueella useamman kerran aikaisemmin, se tuntui nyt vieraalta, koska aluetta rakennettiin uusiksi. Sinne on nykyään erilainen pääsy sekä läpikulkemisen mahdollisuus kuin ennen. Aikaisemmat arkiset paikat, eli tutut kadut saattoivat myös yllättää ja luoda vieraudentuntua, kun pyöräilystä kyseisessä paikassa oli kulunut tovi. Esimerkiksi kesän 2019 aikana Voionmaankatu-Yliopistonkatu-Vaasankatu-risteys oli remontissa ja tielle oli ilmestynyt uusia pyörätiemerkintöjä. Vaikka en tällöin enää suorittanut aktiivista etnografista havainnointia, oli muutos silmiinpistävä ja kehollista, kun pyöräilin entistä arkireittiäni muutaman kuukauden tauon jälkeen. Muutokset vaikuttivat affektiivisesti siihen, miten suhtauduin uudistettuun tiehen, maisemaan ja pyöräilyyn tutulla tiellä. Tuttu pyöräilyrutiini muuttuu hämmentäväksi uusissa olosuhteissa. Tutut säännöt voivat tuntua oudoilta ja yhtäkkiä

¹⁴⁹ Ote pyöräpäiväkirjasta

¹⁵⁰ Tässä yhteydessä tarkoitan vieraalla ympäristöllä paikkaa, joka voi olla tuttu, mutta joka on sellainen, jossa käy satunnaisesti.

uudelleen opeteltavissa olevilta, koska kuljetun reitin tuttu ja turvallinen pohjakartta onkin erimuotoinen kuin se, mihin on tottunut. Tällainen pohjakartan horjuvuus liittyy myös tutun ympäristön vieraaseen maisemaan, joka sekoittaa sulavaa liikkeen ja suunnanmuodostuksen rytmiä.

5.4. Tarjoumien rytmejä

Se millainen tilan olosuhde oli ja miten paikan tunnelma muuttui, toivat paikoista ilmi uudenlaisia kokemuksia, minkä myötä alkoi löytyä uusia paikkoja. Esimerkiksi kun muuttuneen pyörätien varrella oli remonttityömaa, joka oli ennen aukea ja läpikuljettava tila, siitä oli tullut rakennettu este ja sillä kohdalla on uusi paikka. Uudella paikalla on jatkossa uusi tehtävä ja maisemassa on tapahtunut hetkellinen muutos. Tämä merkitsi uusia tarjoumia maisemassa. Kun alkuun vieraasta tilasta, kuten maiseman remonttityömaasta, tuli tuttu paikka, huomasin tilan uutuudenviehätyksen kadonneen ja paikan muodostuneen yksitoikkoiseksi. Rakennustyömaa jota olin seurannut rakentamisen alusta saakka, oli aluksi kirjaamisen arvoinen maiseman muutos, koska se oli maisemassa niin konkreettinen ja muuttunut joka kerta, kun kuljin sen ohi. Ajan kuluessa kiinnostukseni ja havaintojeni keskittyminen kyseiseen rakennustyömaahan väheni. Siihen vaikutti vuodenajan eteneminen, jolloin huomioni kiinnittyi horisontaalisen maiseman tarkkailun sijaan liikkeessä ja pyörällä pystyssä pysymiseen. Rakennustyömaan maisema muuttui koko ajan taustalla, mutta se ei ollut enää samanlainen maiseman särö, kuin mitä se oli ollut alussa. Siitä oli tullut osa itsestäänselvänä pidettyä maisemaa ja siihen oli tottunut. Etumaisemasta oli tullut takamaisemaa ja jatkuvasta muutoksesta arkista taustakohinaa. Sen sijaan, että tylsän maiseman läpi vain kulkisi, sinne kehittyi uusia huomion kiinnittäviä kohteita ja uusia tarjoumia.

Kuten on jo tullut ilmi, maisema on keho, jolla on omat figuurinsa. Pyöräilymaisemassani tällaisia figuureja, eli esteitä eivät olleet vain konkreettisesti liikettä katkaisevat esteet, kuten seinät, vaan myös pyörätien sivuilla olevat aukeat nurmikkoalueet.

Siirryn kevyeltä asfaltilta karkealle siloitetulle hiekkatielle puiden ja talon väliin, tie haarautuu kahteen suuntaan ja teiden väliin jää nurmialue, jossa on puita.¹⁵¹

¹⁵¹ Ote pyöräpäiväkirjasta

Tällaiset paikat olivat itselleni esteiksi opittuja alueita, ellei niiden yli kulkenut jonkun muun muodostamaa oikopolkua, mikä oli merkki luvallisesta reitistä. Kaikkiin kulkijoihin tämä ei tietenkään päde, sillä joillekin ei ole merkitystä, onko ylikuljettavan nurmialueen pinnalla polkua vai ei. Havainnoinnissani kävi ilmi, että muun muassa maastotyyppi ja siellä näkyvät elementit vaikuttivat siihen, millaisena koin esteet ja mahdollisuudet omalle kaupunkipyörälleni teknisenä esineenä ja pyöräilytaitoihini nähden.

Aistikykyäni loivat omanlaisiaan tarjouman rytmejä pyöräilyyn. Hämärässä aistikokemukseni olivat osittain epäluotettavia, sillä aikaisemmin aistittu ominaisuus tiellä ei tullutkaan tietoisuuteen enää myöhemmin. Ensijainen aistimuistini oli keskittynyt johonkin muuhun:

[k]aarran vasemmalle Rautpohjankadulle ja ajan töyssyistä tietä, mikä tuntuu tasaiselta, koska huomioni kiinnittyy sateeseen, näkemiseen ja märän asfaltin sileyden tuntuun, vaikka tiellä on pikkusoraa.

Näköaistimus ei talven edetessä luonut varmaa todellisuutta maan pinnasta, eikä kehoni siten luottanut siihen mitä näköaistini havaitsi. Tällöin tarkkailuni kohteeksi saattoi osua muut kanssakulkijat. Toisinaan näkö- ja kehoaisti olivat ristiriidassa, kuten olen kuvaillut:

-- ylitin suojatien. Luulin tien olevan jäinen ja hiekoittamaton. Vasta jalkatuntu paljasti, että se oli vain silmänlumetta ja tie olikin kiiltävä muttei liukas--

Liukkaus tai sen illuusio näyttäytyi valoisalla, pimeällä musta väri imi liukkauden näyn itseensä. Tie, joka oli oikeasti jäinen, ei näyttänyt yhtä vaaralliselta kuin valoisana maassa näkyvä värikontrasti. Jos tiesin, että maan pinta on vakaa eikä liukas, oloni oli varmempi.

10.10.2018: Hiekka allani tuntuu pehmeältä ja on viileä. Kaarran oikealle loivaan alamäkeen ja tunnen kuinka maa on kevyt ja maisema on muuttunut pimeämmäksi. Ajan silti lujaa, koska en havaitse ketään ympärilläni, oloni on turvallinen ja samalla jännittää. Adrenaliini virtaa vauhdissa. Tulen loivaan mäkeen ja pujottelen puomin ja muurin välistä

12.11.2018 klo 16: Tulen Seminaarinkadulle, siellä on yhtäkkiä ruuhkaa ja näen pisaroiden läpi sumua. Onnistun välttelemään ruuhkassa ihmisiä ja pyöriä, myös vastaantulevat väistävät. Huomaan ärtyväni. Ajan loivaa ylämäkeä C-rakennukselle, hiekkatielle, tie tuntuu todella pehmeältä ja kevyeltä, kuulen vain sateen ropinan

sadetakkiini. Joku kävelee ns. väärää puolta eikä väistää, vaikka tiellä on ahdasta, mutta saan pujoteltua läpi. Kaarran oikealle kivilaattojen yli taas hiekkatielle. Ohitan kampuksen kentän, kaikkialla on vain mustia puita ja ruskeita lehtiä maassa. Maailma näyttää mädäntyneeltä. tiilitalot sopivat mätämaisemaan, vaikka olisikin aallon arkkitehtuuria. pyöräilen uimahallin ja normaalikoulun välisen puomin välistä ja väistelen jälleen ihmisiä. Ruuhka kestää aina Rautpohjankadulle saakka. Jalkapallokenttä on tyhjänä synkkä, ihmiset kävelevät leveästi tiellä, soitan kelloa, ei reaktiota, pujahdan pienestä raosta.¹⁵²

Suoran tien esteistä jotkut ympäristössä liikkumista vaikeuttavat elementit olivat kävelijälle helppoja ohittaa, mutta pyöräilijälle nämä kohdat olivat haastavia, kuten muistiinpanoissani kuvailen:

Voionmaankadun ja Rautpohjankadun risteyksen kulma on hankala, koska se on kapea eikä näe kunnolla kun keskustasta päin tulee joku. Tiellä on usein myös esteitä kuten R-kioskin katukyltit ja pyörät. -- Suuri kuorma-auto on pysähtynyt keskelle tietä, ajan sen vasemmalta puolelta ohi hitaasti: se on este ja vaatii väistämistä. Kuorma-auto on väliaikainen este, koska tiedän että se ei ole aina siinä.¹⁵³

Tällaisissa tilanteissa esimerkiksi lumisen maan liukkauden tuntu jäi vähemmälle huomiolle aktiivisessa havainnoinnissani, vaikka se oli koko ajan tiedossa ja vaikutti osaltaan varautuneisuuteeni. Enemmän havaintoni kiinnittyivät tällaisissa kohdissa matkan keskeyttäviin mahdollisuuksiin, kuten jyrkkään seinään ja seinän takaa ilmestyvään yllätykseen. Liikkumista katkaisevat esteet myös olivat itsessään jonkinlaisia yllätyksiä, sillä jotkut eivät olleet olleet siinä aina vaan tiesin ne väliaikaisiksi. Pysäköity postiauto keskellä kävelijöiden ja pyöräilijöiden väylää oli Voionmaankadun kautta kuljetulla arkireitilläni yleistä. Sen lisäksi muut ihmiset vaikuttivat tilaan tavalla, jolla kaikki toisiaan ja maiseman elementtejä väistelevät, ja niihin mukautuvat liikkujat osallistuivat paikkabalettiin¹⁵⁴. Liikenteen seassa itse pyöräilijänä näin ja opin jatkuvasti uusia tilaisuuksia ohituksiin ja ihmisten väleistä pujottelemiseen, jolloin opin lukemaan

¹⁵² Ote pyöräpäiväkirjasta

¹⁵³ Ote pyöräpäiväkirjasta

¹⁵⁴ Jacobs, 1961, 50 & 96: Paikkabaletti, tai katubaletti on näennäisen kaaoksenvaltaisessa paikassa, kuten vilkkaalla kadulla, tapahtuva liikkeiden järjestys, jota jokainen paikassa liikkuva yksilö suorittaa. Se on siis kollektiivista liikettä, johon yksittäisen ihmisen läpikulku vaikuttaa. Katso myös Cresswell 2006, 45

ympäristöäni tarkemmin. Ennakoin tällöin kävelijöiden rytmejä herkemmin ja havaitsin ajoissa muiden pyöräilijöiden väistöliikkeitä.

5.5. Liikkeitä maisemassa

Liikkuvista eliöistä havainnoin reiteilläni enimmäkseen ihmisiä ja ihmisten toiminnoista muodostuneita liikkeitä. Ei-inhimillisistä orgaanisista olennoista huomio kiinnittyi suurimmaksi osaksi kasvillisuuteen, vaikka reittini varrella oli ainakin myös lintuja, oravia, rottia ja rusakoita. Huomio toisiin ihmisiin on kiinnittynyt ensisijaisesti sen vuoksi, että se on vaatinut yhteisymmärrystä toisten liikkeistä. Ei-inhimilliset eläimet sen sijaan pakenivat ja välttelivät inhimillisen rytmin liikkeiden koreografiaa, koska niillä on omat rytmit ja havaintokykynsä. Olen ollut niille vieras, vaikka ei-inhimilliset olennot elävät jatkuvassa vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa ja niillä on omat kulkureitit ihmisliikenteen seassa. Ne elävät osittain ihmisten ehdoilla. En myöskään kohdannut ei-inhimillisiä yhtä säännöllisesti, kuin paikallaan olevia kasvillisuuksia¹⁵⁵ joiden eläväisyyttä saatoin seurata, tai muita samalla kulkuväylällä kulkevia ihmisiä joihin kiinnitin huomiota liikkeen vuorovaikutuksen lisäksi sosiaalisten rytmien vuoksi. Tiettyinä aikoina saatoin päätellä esimerkiksi kello neljän työajan päättymisen hetken tai meneillään olevan lounasajan. Lounasaikaan liikenne oli enemmän kävelyä työpaikasta ruokapaikkaan. Kello neljän aikaan sijoittuva työn päättymisen liikenne näkyi enimmäkseen autoliikenteenä, mikä korostui hämärän aikaan helmimäisenä valojuovana sekä liikenteen mottorin ääninä. Pyörätiellä se oli myötä- ja vastaankulkijoiden virtaa, joka näytti jatkuvalta toistensa lomassa pujottelulta. Saman tilan tunnelma oli eri aikoina erilainen, sillä esimerkiksi kirkaalla säällä keskipäivän hiljainen ja valoisa maisema tuntui kevyeltä, illalla hämärässä runsas liikenne ja melu teki maisemasta raskaan.

Hämärän tilassa havaitsemani maisema näytti kaksiulotteiselta ja litteältä, mutta valopisteiden etäisyydet ja läheltä havaitut elementit tekivät siitä moniulotteisen ja laajan tuntuisen. Maiseman

¹⁵⁵ Viitataan kasvillisuuksia -sanalla niin eläviin maassa ja rungoissaan kiinni oleviin kasveihin kuin rungoistaan irronneisiin kasvien osiin. Kaikki osat näistä kasvillisuuksista elivät ja muuttuivat havaintojeni aikana. Maahan pudonneet lehdet muuttivat värejään sekä olemuksiaan säätilan mukaan: märällä maalla pudonnut lehti näytti limaiselta, jonkin ajan päästä siitä oli muotoutunut kuiva ja käpristynyt, ja niin edelleen.

avaruudellisuus ja moniulotteisuus tuli todeksi, kun siellä oli muita ihmiskulkijoita, liikkuvia autoja sekä vasemmalle ja oikealle levittäytyviä teitä valaistuksineen. Moniulotteisuuden ja avaruudellisuuden tunne oli pimeässä erilaista kuin valoisalla. Pimeällä taivas loi sulkeutuneen tilan tunteen, mutta horisontaalinen laajuus ei kutistunut. Tämä oli sikäli ristiriitainen havainto ja tunne etenkin silloin, kun taivas oli pimeällä pilvetön, sillä tähdet paljastivat avaruuden. Valoisalla havainnointi keskittyi enimmäkseen välittömään lähiympäristöön ja sen skaalaan sivu- ja etuhavainnoissa, eikä ennakoivasti ja kauaskatseisesti. Valoisalla ennakkointia ei tarvinnut, sillä maiseman elementit olivat tuttuja ja niihin liittyi niiden näkyvyyden vuoksi luottavaisuutta, toisin kuin pimeällä. Valoisalla avaruudellisuuden tuntu loi illuusion korkeammasta tilasta kuin pimeä taivas. Säätila ja valoisuuden aste ovat vaikuttaneet siihen, mitä olen pitänyt visuaalisena sekä kehollisena etu- ja takamaisemana pyöräillessäni, ja miten olen havainnut tarjoutuvia liikkeessäni.

Havainnoissani on käynyt ilmi, että valoisassa liikkuva maisema muodostui muista liikkuvista ihmisistä ja ihmisten toiminnan tuottamista liikkeistä. Hämärässä sama havaitsemani maisema oli myös sen liikkuvat valopisteet, joilla oli erilaisia lähteitä. Staattisten ja liikkuvien valopisteiden koreografia elävöittivät maisemaa ja toivat ilmi sen, että pimeä maisema ei ole liikkumaton, vaan että valot ja varjot tekevät maisemasta liikkuvaisen. Vastavuoroisesti valoisassa maisemassa liikkuvat osat näyttivät staattisemmilta, kunnes ne ohittivat toisensa. Sykliset ja sosiaaliset lineaariset rytmit vaikuttavat tilan muutokseen. Mielikuva tilasta päivällä voi olla erilainen kuin samasta tilasta yöllä, sillä lineaariset rytmit ovat eri aikoina erilaiset samassa paikassa. Ei vain lineaariset rytmit vaikuta tilan mielikuvaan ja liikkeeseen, vaan myös muun muassa vuorokaudenajan ominaisuudet ovat osaltaan vaikuttamassa tähän liikkeeseen.

5.6. Rytmittävät värit ja valot

Maiseman valoisuusasteet paljastivat arkireittieni erilaiset visuaaliset rytmit esimerkiksi siten, miten maiseman tunnelma muodostui ja levittäytyi havainnointihetkellä. Säätila ja sen luomat affektit olivat yksi lukuisista asioista, joihin kiinnitin huomiota. Säätilan lisäksi moni muu ympäristössä, toistensa tunnelmiin vaikuttavat ja keskenään kietoutuvat ominaisuudet, kuten pimeys tai valoisuus, loivat tietynlaisia hetkiä tilassa. Nämä tilat olivat aina erilaisia paikkoja, sillä dynaaminen tunnelma oli, luonnollisesti, arvaamatonta.

Kun havainnoin maisemaa horisontaalisesti, ensimmäisiä havaintojani olivat maisemassa olevat värit, eivät niinkään elementtien muodot. Vasta värien kautta maiseman kuva on piirtynyt ja sen elementit tulleet tarkemmin esiin. Maiseman elementtien erotus toisistaan onnistui valoisan aikaan värien erotteluilla. Pimeällä valot auttoivat luomaan elementeistä muotoja, mutta niiden hahmottaminen oli erilaista kuin valoisalla, sillä keinovalot muotoilivat näitä elementtejä uudelleen. Rakennus- ja maisema-arkkitehtuurin olomuodot muuttuivat valaistuksesta ja sen suunnasta riippuen. Esimerkiksi hämärässä ylöspäin valaistu yliopiston päärakennus loi massiivisen muodollisen illuusion ja se myös ohjasi katsetta ylöspäin, kuin rakennus olisi katsonut alaspäin suurena ja mahtavana. Valoisan aikaan sama rakennus oli vain arkkitehtoninen objekti yksityiskohtineen maisemassa. Rakennukset joita ei valaistu erikseen alhaalta päin, jäivät hämärään ja näyttivät tummilta möykyiltä maiseman taustalla. Korkeus- ja etäisyysasteesta riippuen ne muistuttivat passiivista maiseman osaa, kun valoisassa niiden läsnäolo aktivoitui minulle katsojana esimerkiksi siten, että erotin niiden yksityiskohtia ja niiden ympärillä tapahtuvaa liikennettä. Keinovalo vaikutti myös siten, että jotkut kauas näkyvät kohteet muuttivat näkökentässäni muotoaan ja luonnettaan, kun lähestyin niitä. Kaukaa nähtynä ne saattoivat näyttää vaikuttavilta, koska ne loivat mielikuvan mystisestä ja tavoittamattomasta, sen lisäksi ne olivat totutusta poikkeavasti luonnottomia, vieraita ja kenties siksi kiehtovia. Kohteita lähestyessä ja niiden tullessa kohdalle ne menettivät hohtonsa ja jostain syystä niiden maagisuus ja mystisyys katosivat:

[N]äen kaukaa siniseksi valaistuja puita. -- ajan sinisellä valaistujen puiden ohi, ne eivät näytä tässä yhtä vaikuttavilta kuin kaukaa.¹⁵⁶

Samanlaisia maagisuuden hetkiä en välttämättä kokenut valoisan aikana silloin, kun valaistus oli luonnollista. Pilvisenä päivänä värit ympärilläni erottuivat neutraalisti, sillä tilassa ei ollut juurikaan valon ja varjon kontrasteja, tai jos oli, ne jäivät havaintojeni taka-alalle. Sateisena päivänä maisema näytti harmaalta. Tällöin värien kautta nähdyt maiseman elementitkin näyttivät tasaiselta massalta, tai en jaksanut vain eritellä niitä pyöräpäiväkirjassani. Auringonvalossa elementtien olemus paljastui erilaiseksi kuin muissa valotiloissa. Tähän vaikutti valon ja varjon

¹⁵⁶ Ote pyöräpäiväkirjasta

vuorottelu, jotka tulivat tietoisuuteen havainnoinnin aikana. Auringonvalo sekä paljasti pintoja ja muotoja, että häikäisi näkökenttää. Varjoon jääneet kohdat jäivät auringonvalon kontrastissa harmaaksi massaksi. Hämärän vaikutus maisemaan kadotti siitä yksityiskohtia värjäämällä maisemaa piiloon. Yksityiskohdat, jotka voisi havaita valoisassa, peittyivät muiden aistimusten alle.

Hämärässä aisteilla oli helpompi leikkiä. Koska hämärä tai pimeä maisema piilottaa valoisalla nähdyt yksityiskohdat, täytyi maisemaa kuvitella olemassaolevan maisemamielikuvan mukaan. Puutteellista maisemamielikuvaa voi myös kuvitella uusiksi, etenkin jos ympäristö on ennalta tuttu. Olen kuvitellut kampusalueella erästä kohtaa seuraavasti:

Ajan ruskaiselle sileälle ja liukkaan tuntuaiselle hiekkatielle ja kuvittelen katsovani suurta ruutua, jossa kuvanäkökulma on etupenkin matkustajalla. Silmälasini toimivat näyttöruutuina, kun sukellan keltaisiin viivoihin harmaan keskelle.¹⁵⁷

Mielikuvitus toimi todellisuuden eskapismina, sillä tutussa maisemassa valppauden ja tarkkaavaisuuden taso saattoi jäädä toissijalle, koska kehoni oli jo tottunut suunnistamaan siinä:

[m]uu maisema jää sillä hetkellä piiloon, mutta tiedän jo kokemuksesta että siellä on hiekkakenttä, punainen tiilirakennus, puita, takana autotie jne, ne pysyvät siellä vaikka en katsoisi sinne.¹⁵⁸

Hämärän peittämät värit ja keinovalaistuksen paljastamat maiseman kolmiulotteiset figuurit eivät olleet olemassa vain fyysisinä ja siluetteina hämärässä, vaan katuvalaistuksen heijastuksessa niiden olemus jatkui varjolla. Varjot heittäytyivät maahan yhtenäisenä kaaoksen kuvioina, johon sekoittui monet muut maiseman elementin osat, kuten puiden oksat, muut liikkujat ja katulamppujen pylvää. Jotkut niistä liikkuvat ruumiillisen liikkeen mukana, kasvoivat ja katosivat. Maa värjäytyi hämärässä usein katulampun oranssin ja mustan värin kirjavuuteen, jolloin sen väritys oli laikukas ja sen yksittäiset visuaalisesti havaitut elementit katosivat. Tällaisessa maisemassa havainnointini keskittyi näköaistiin, jonka avulla ennakoisin liikenteen sujuvuutta. Valoisassa maisemassa tuntoaisti tuli helpommin esiin, vaikka hämäräkään ei sitä täysin sulkenut

¹⁵⁷ Ote pyöräpäiväkirjasta

¹⁵⁸ Ote pyöräpäiväkirjasta

pois. Eri valaistuksissa kehoni valmistautui kohtaamaan ja etsimään tarjoumia, jotka varmistivat liikenteen sujuvuuden, mutta tarjoumien havainnointi oli myös leikkimisen keino arkisessa liikkeessä.

6. LOPUKSI

Olen käynyt tukielmassani läpi pyöräilyyn kytkeytyvää rytmin muodostumista, jota tapahtui omassa arkiliikkeessäni. Käytin apuna tilan ja arjen käsitteitä sekä rytmianalyysia. Tutkittavaa kulttuuria itse elävänä käytin autoetnografista menetelmää aineiston keruussa ja analysoidessani havaintojani hyödynsin fenomenologista lähestymistapaa. Aluksi vaikealta tuntuva kokonaisuus muodostui lopulta eheäksi yhteenvedoksi kun rajasin rytmien erittelyn neljään osioon, joiden teemat toistuivat pyöräpäiväkirjassani. Analyysini rytmeistä jakautui seuraavasti: ruumiilliset kokemukset, vuodenaikojen muutokset, arkisen ja ei-arkisen maiseman vertailu, tarjoumat pyöräilymaisemassa, erilaiset liikkeet sekä valojen ja värien vaikutus maisemaan.

Huomio kiinnittyi tässä tutkimuksessa arkisen ja läpikuljetun pyöräilymaiseman tavallisuuteen, josta etsin leikin mahdollisuuksia. Tulin siihen tulokseen, että leikkiä voi muodostaa niin, ettei kokemuksellista vierautta tarvitse välttämättä hakea täysin toisesta paikasta, vaan tuttujen sääntöjen vierauttaminen voi tapahtua myös tutussa arkiympäristössä esimerkiksi muuntelemalla kulkureittejään tai huomioimalla, millaisia affekteja paikasta muodostuu eri vuorokaudenaikoina. Myös tarjoumien etsiminen oli arjesta irrottautumista. Saman reitin yksitoikkoisuudesta tuli moniulotteista, kun sen tilallisuus muuttui. Muutokseen olivat vaikuttamassa maiseman ulotteisuuden lisäksi muun muassa vuorokauden eri ajat, ihmisliikenne sekä vuodenaikamuutokset.

Rytmianalyysissa ruumiillisen kokemuksen rytmit liittyivät kehon tuntoaisteihin, liikkeiden toistoon ja niiden muutoksiin toisteisilla arkimatkoillani. Näkymätön arkimaisema tuli näkyväksi, kun sinne tuli muutoksia, jotka olivat joko ihmisen tekemiä, tai luonnonilmiöiden vaikutuksesta muodostuneita. Liikkeen rytmin jatkuvuus varmistui tilan tarjoumien löytämisellä. Ympäristössäni oli lukuisia paikkoja, jotka eivät olleet pyöräilyteitä, jolloin ne olivat kierrettäviä esteitä. Rytmikatkoksia eivät siis olleet vain liikettä konkreettisesti pysäyttävät elementit, vaan myös väistöliikkeet. Tein havaintoja siitä, kuinka vieraasta ja oudosta tulee tuttu ja turvallinen. Toistuvat

rutiinit tutussa paikassa luovat varmuutta tilaa kohtaan, kun taas harvinaisemmat samaan tilaan kohdistuvat toiminnat tuovat haparoivan tunteen. Tutussakin tilassa särö horjuuttaa vakauden tunnetta. Eksyminen, vieraus, radikaalisti muuttuneet maisemat, tai vuodenaikamuutosten elementit olivat poikkeamia arjen reiteillä. Leikin kentällä tietoinen vierauden hakeminen puolestaan ei luonut epävakaata tunnelmaa.

Löysin liikkeen tilassa sijaitsevat paikat siten, että kehitin arkireiteilleni rituaalinomaisia toimintoja, joissa tarkkailin tiettyjä kohteita toistuvasti. Niitä olivat erityisesti ylikulkemani pyörätiet. Pyöräteiden pinnat ja niiden seuraaminen olivat paikkoja, jotka muuttivat muotoaan. Paikan löydös paljasti sen rytmit. Tutkimuksessani jokaisella pyöräilykerralla konkreettiset maiseman muutokset ja uusien rytmien havainnot uudistivat mielikuvaa arkimaisemasta. Arkinen maisema on kuin kaleidoskooppi, joka muuttuu aina kun sinne astuu ja kun sen jättää taakseen.

Jatkossa tekisin tiukemman rajauksen tutkittavasta teemasta ja kohteesta, suorittaisin tutkimuksen moniäänisenä haastattelututkimuksena, jotta saisin enemmän vertailukohtaa. Perehtyisin paremmin myös ruumiinfenomenologiaan, pitkäjänteisemmin rytmianalyysin ja tarjoumien käsitteisiin, sillä näen näissä paljon potentiaalia. Pyrkisin tietoisemmin hakemaan kokemuksia tilojen käyttämisenä leikin ja mielikuvituksen alueena. Keräisin tutkimusaineistoa systemaattisemmin ja lisäisin dokumentointimenetelmään kirjallisen tai suullisen kertomuksen lisäksi valokuvauksen.

LÄHTEET

- Aho, T. (2019). *Tuhansia töitä, valvottuja öitä : Etnografinen tutkimus rekkamiesten työnteosta ja rekkamieheydestä tiekuljetusalan käytännöissä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Baudelaire, C. & Nylén, A. (2011). *Pahan kukat: Les fleurs du mal*. Turku: Sannakko.
- Braidotti, R. (1994). *Nomadic subjects: Embodiment and sexual difference in contemporary feminist theory*. New York: Columbia University Press.
- Cox, P. (Ed.). (2015). *Cycling cultures*. Chester: University of Chester Press.
- Cresswell, T. (2006). *On the move: Mobility in the modern western world*. New York: Routledge.
- Douglas, M., Blom, V. & Hazard, K. (2000). *Puhtaus ja vaara: Rituaalisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Edensor, Tim. (Ed.) (2010). *Geographies of Rhythm: Nature, Place, Mobilities and Bodies*. Ashgate.
- Ehn, B. (2018). Arjen yllätyksiä – huomaamaton etnografia ja kulttuurianalyysi. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.). *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry. pp. 59-78
- Elkin, L. (2018). *Flâneuse: Women walk the city in Paris, New York, Tokyo, Venice, and London*.
- Enges, P., Mahlamäki, T., Virtanen, T. J., Enges, P., Hieta, H., & Kyyrö, J. (2015). Arki, juhla ja pyhä. *Askel kulttuurien tutkimukseen*. pp. 61-99
- Evans, R. & Franklin, A. (2010). Equine Beats: Unique Rhythms (and Floating Harmony) of Horses and Riders. Edensor, Tim. (Ed.). *Geographies of Rhythm: Nature, Place, Mobilities and Bodies*. Ashgate. pp. 173-185
- Faxneld, P. (2017). *Satanic feminism: Lucifer as the liberator of woman in nineteenth-century culture*. New York, NY: Oxford University Press.

- Felski, R. (2000). *Doing time: Feminist theory and postmodern culture*. New York ; London: New York University Press.
- Forss, A. (2007). *Paikan estetiikka: Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Furness, Z. (2005) *“Put the Fun Between your Legs!” The Politics and Counterculture of the Bicycle*. University of Pittsburgh.
- Gehl, J. (2001). *Life Between Buildings. Using Public Space*. Copenhagen: Arkitektens forlag.
- Gibson, E. J., & Pick, A. D. (2000). *An ecological approach to perceptual learning and development*. Oxford ; New York: Oxford University Press.
- Hiltunen, K. (2014). Sukupuoli ja kansallinen maisema Umurissa. T. Saresma, & S. Jäntti (Eds.), *Maisemassa : sukupuoli suomalaisuuden kuvastoissa* (pp. 59-91). Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, 115. Jyväskylä, Finland: Jyväskylän yliopisto.
- Hoffmann, M. L. (2016). *Bike lanes are white lanes: Bicycle advocacy and urban planning*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Hotanen, J. (2010). Merleau-Ponty ja ruumiillinen subjekti. Teoksessa Miettinen, T., Pulkkinen, S., & Taipale, J. (2010). (toim.) *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus. s. 134-148
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (2018). Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry. pp. 7-31.
- Ilmonen, K. (2011). Intersektionaalisen queer-tutkimuksen kytkentöjä: Pohdintoja postkoloniaalisen ja intersektionaalisen seksuaalisuudentutkimuksen lähtökohdista ja keskeisistä kysymyksistä. 1-16. *SQS: Suomen Queer-Tutkimuksen Seuran Lehti*, 5(2).
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling & Skill*. Routledge.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Vintage books.
- Jokinen E. & Veijola S. 2003. Mountains and Landscapes. Towards Embodied Visualities. Lubben N. and Crouch D. (Eds.). *Visual Culture and Tourism*. Berg Publishers. Oxford & New York. 259-278.
- Jokinen, E. (2005). *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.

- Koskela, H. (1997) Sukupuoli tilapuoli. Haarni, T., Karvinen, M., Koskela, H., & Tani, S. (Eds.). *Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.
- Krier, R. (1979). *Urban space: Stadtraum*. New York: Rizzoli International Publications.
- Kuoppa, J. (2016). *Kävelyn lupaukset kaupungissa : Kolme tapausta kävelijöiden arjesta ja kokemuksista sekä kaupunkisuunnittelusta*. Tampere: Tampere University Press.
- Kyykkänen, V. (2015). *Fillaritalkoot turvapaikanhakijoiden tueksi – "polkupyörä symboloi uuden elämän alkua"*. YLE. <https://yle.fi/uutiset/3-8282692> (luettu 31.8.2019)
- Larsen, J. (2018). (Auto)Ethnography and cycling. Giardina, M., Donnelly, M. (Eds.). (2018). *Physical Culture, Ethnography and the Body*. London: Routledge. pp. 230-244
- Lefebvre, H. (2004). *Rhythmanalysis : Space, time, and everyday life*. London: Continuum.
- Lummaa, K., & Rojola, L. (2014). Mitä posthumanismi on? Lummaa, K., & Rojola, L. (Eds.). (2014). *Posthumanismi*. Turku: Eetos.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press.
- Marttila, A. (2018). Tutkijan positiot etnografisessa tutkimuksessa – kentän ja kokemuksen dialoginen rakentuminen. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.). *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry. pp. 362-392.
- Massey, D. (2007). *For space*. London: SAGE.
- Merleau-Ponty, M. (2002). *Phenomenology of perception*. London: Routledge.
- Miettinen, T., Pulkkinen, S., & Taipale, J. (2010). (toim.) *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus
- Mommo, P. (2016). *Vastaanottokeskuksissa kaivataan polkupyöriä – turvapaikanhakijoissa taitavia pyöränkorjaajia*. YLE. <https://yle.fi/uutiset/3-8808211> (luettu 31.8.2019)
- Männistö-Funk, T. (2014). *Itse tehty moderni : Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle*. Turku: Turun yliopisto.

Niskanen, S. (2006). Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Vantaa: Dark OY, 89 – 114.

Ortega, K.B. (2006). *The Poet Flaneuse in the American City: Gwendolyn Brooks, Adrienne Rich, Diane Prima, and Audre Lorde*. University of Florida.

Pyhtilä, M. (2005). *Kansainväliset situationistit : Speaktaakkelin kritiikki*. Tampere: Vastapaino.

Reid-Musson, E. (2018). Intersectional rhythm analysis: Power, rhythm, and everyday life. *Progress in Human Geography*, 42(6), 881–897.

Sederholm, H. (1994). *Intellektuaalista terrorismia: Kansainväliset situationistit 1957-72*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Smee, J. (2019). 'It's dangerous out there': safety fears drive new Berlin bike lanes. The Guardian. <https://www.theguardian.com/cities/2019/jun/27/its-dangerous-out-there-safety-fears-drive-new-berlin-bike-lanes> (luettu 21.11.2019)

Smith, K. (2018). *The guerrilla cyclists solving urban transport problems*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/environment/bike-blog/2018/may/11/the-guerrilla-cyclists-solving-urban-transport-problems> (luettu 21.11.2019)

Spinney, J. (2010). Improvising Rhythms: Re-reading Urban Time and Space through Everyday Practices of Cycling. Edensor, Tim. (Ed.). *Geographies of Rhythm: Nature, Place, Mobilities and Bodies*. Ashgate. pp.113-129.

Stenros, J. & Montola M. (2009). Julkinen tila pelissä. Pervasiivinen pelaaminen ja kaupunkiympäristön rajat. Ridell, S., Kymäläinen, P. & Nyysönen, T. (2009). *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa: Tieteidenvälisiä otteita vallasta kaupunki-, media- ja virtuaalituloissa*. Tampere: Tampere University Press: Taju. 141-174.

Tiekso, T. (2019). *Ilmastoaktivismi, avantgarde ja raunioitumisen taide*. Mustekala. <http://mustekala.info/sivusilma/ilmastoaktivismi-avantgarde-ja-raunioitumisen-taide/> (luettu 31.8.2019)

Tuan, Y. (2011). *Space and place: The perspective of experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Venho, J. (2017). *Eksyjän runousoppi*. Noesis. <https://noesis.fi/eksyjan-runousoppi/> (luettu 31.8.2019)

Vergunst, J. (2010). Rhythms of Walking: History and Presence in a City Street. *Space and Culture*, 13(4), 376–388.

Viitanen, K. (2019). *Kahden renkaan varassa*. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006238010.html> (luettu 17.9.2019)

Woolf, V. (2013). *Katujen kiertelyä*. Teoksessa *Kiitäjän kuolema ja muita esseitä*. Helsinki: Teos. 465-478

Wunderlich, F.M., (2008) *Walking and Rhythmicity: Sensing Urban Space*, *Journal of Urban Design*, 13:1, 125-139. .

van der Zee, R. (2016). *Story of cities #30: how this Amsterdam inventor gave bike-sharing to the world*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/cities/2016/apr/26/story-cities-amsterdam-bike-share-scheme> (luettu 21.11.2019)

Muut lähteet:

<https://www.iyvaskyla.fi/liikenne/jalankulku-ja-pyoraily/pyorailyn-edistamisohjelma> (luettu 31.8.2019)

<https://kartta.jkl.fi/ims> (luettu 17.12.2019)

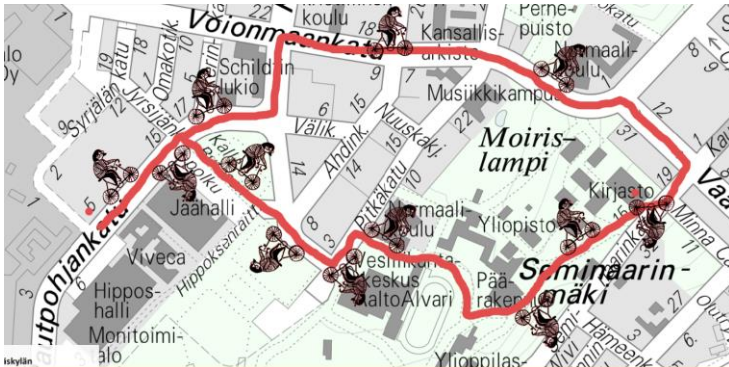
<http://www.kokemuksellisenkaupunginkonsultti.fi/> (luettu 17.9.2019)

<http://oulunseudunpyoraily.fi/> (luettu 4.11.2019)

<https://vayla.fi/ymparisto/ilmastonmuutos> (luettu 31.8.2019)

LIITTEET

Pyöräilykarttoja

Rautpohja-Seminaarinmäki

Seppälä-Rautpohja

Rautpohja-Kortepohja-Savela